

मराठीचा विकास : महाराष्ट्राचा विकास

राज्य मराठी विकास संस्था
(महाराष्ट्रशासन पुरस्कृत)
एल्फिन्स्टन तांत्रिक विद्यालय,
३, महापालिका मार्ग,
धोबीतलीव, मुंबई - ४००००१
रजि नं. एक १६०९४ (मुंबई)

दूरध्वनी : २२६५३९६६ / फॅक्स : २२६३१३२५
Email rmvs_mumbai@yahoo.com

निवेदन

महाराष्ट्र राज्याचे सांस्कृतिक धोरण २०१० अंतर्गत मराठी भाषेतील प्रतिमुद्राधिकाराची (कॉपीराइटची) मुदत संपलेले दुर्मिळ ग्रंथ महाजालावर उपलब्ध करून द्यावे असे म्हटले आहे. त्यानुसार मराठी भाषा विभागाच्या आदेशाप्रमाणे (शासननिर्णय क्र. रासांधो १०१२/ प्र. क्र./ २०१२/भाषा-३ दि. २८ मार्च २०१३) राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे असे ग्रंथ आणि नियतकालिके महाजालावर उपलब्ध करून देण्याचा प्रकल्प राबवण्यात येत आहे.

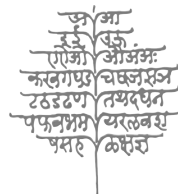
ह्या प्रकल्पांतर्गत उपलब्ध होणारे ग्रंथ व नियतकालिके प्रतिमुद्राधिकार अधिनियमाची मुदत उलटलेले असल्याने सार्वजनिक स्वरूपात उपलब्ध आहेत. ही सामग्री विविध ग्रंथालयांनी जतन करून ठेवल्यामुळेच आज आपल्याला उपलब्ध होत आहे.

सदर पुस्तके अथवा नियतकालिके जशी उपलब्ध होत जातील तसे त्यांचे संगणकीकरण करून जनतेला ती उपलब्ध करून देण्यात येतील. ह्या ग्रंथांच्या / नियतकालिकांच्या पीडीएफ प्रती आपण विनामूल्य उतरवून घेऊ शकता. असे करताना आपण खालील सूचना लक्षात घेऊन त्यांचे पालन करावे.

०१. सदर ग्रंथांच्या पीडीएफ प्रती ह्या वैयक्तिक वापरासाठी विनामूल्य उतरवून घेता येतील तसेच इतरांनाही विनामूल्य देता येतील. पण कोणत्याही कारणासाठी त्याचा व्यावसायिक वापर करता येणार नाही.
०२. सदर ग्रंथांचे दुवे इतरांना देताना त्यासाठी कोणतीही रक्कम आकारता येणार नाही.
०३. पीडीएफ प्रतींवर असलेली राज्य मराठी विकास संस्थेची मुद्रा आपणास काढता येणार नाही.
०४. आपल्या अभ्यासासाठी, संशोधनासाठी ह्या सामग्रीचा उपयोग करताना आपण योग्य तो श्रेयनिर्देश केला पाहिजे.

वरील अटीचा भंग झालेला आढळल्यास कायदेशीर कारवाई करण्यात येईल.

स्पष्टीकरण : सदर सामग्री ही केवळ ऐतिहासिक दस्तऐवज म्हणून उपलब्ध करण्यात आली असून ह्या सामग्रीतून व्यक्त होणारी मते, विचारसरणी इ. त्या त्या लेखक, संपादक इ. कृत्यांची आहे. त्यांपैकी कोणतेही मत, विचारसरणी इ. ह्यांचा पुरस्कार महाराष्ट्र शासन, मराठी भाषा विभाग, राज्य मराठी विकास संस्था ह्यांपैकी कुणीही करत नसून त्या त्या मताचे वा विचारसरणीचे दायित्व उपरोक्त विभागांवर असणार नाही.

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
संगणकीकृत

काव्येतिहास-संग्रह.

राजतरंगिणी.

अंक ७.

छापिले.

[illegible]

मराठीचा विकास : महाराष्ट्राचा विकास

विनंती.

मागील सालाबंदल ज्यांकडे संग्रहाची बाकी उतरत असेल त्यांणीं कृपा करून ती चुकती करावी म्हणजे संग्रहाचे कामास हरकत येणार नाही. सुज्ञांस फार सुचविणें नलगे. चालू सालचे जुलई महिन्याचा अंक आज येऊन पोचत आहे इकडेही कृपाकरून आमचे वर्गणीदार लक्ष देतील अशी विनंती आहे.

का० सं० व्यवस्थापक.

विषयक्रम.

बसरी.

पंतप्रधान यांची शकावली ३३-४०

पत्रें, यादि वगैरे ११७-१२४

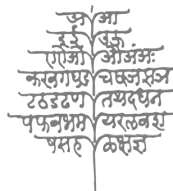
मराठी कविता.

श्रीरामदासस्वामिकृत युद्धकांड ८१-९६

संस्कृत काव्यें.

श्रीशिवकाव्यम्- १३३-१४०

पंडितविठ्ठलकृतं-सुश्लोकलाघवम् १७-२४

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
संगणकीकृत

मुजुमदारी चिंतामण दीक्षितास सांगितली होती. ती पुन्हा त्यांस दत्त नारो निळकंठ देऊन नजर घेऊन मुजुमदारी बहाल केली. कलम.

१ शके १७०३ सन ११९१. श्रीमंत वाड्यांत घोडी फेरून बाळाजी जनार्दन आल्यावर कचेरी होऊन लोकांचे मुजरे घेऊन लोकांशी बोलून ओळख धरूं लागले. चिंतो विठ्ठल किल्यावर मृत पावले. गणेश विश्वनाथ बेहेरे खानदेशांत पाठविले. महादजी शिंदे हिंदुस्थानांत. तुकोजी होळकर देशी आहेत. बजाबा पुरंदरे मृतपावले त्यांस दत्त दिला. दुसऱ्याने इंग्रज आला. नाना फडणीस व हरी बल्लाळ कोंकणांत उतरले. बेहेरे पोहोचले. इंग्रज गेला. कलम.

१ शके १७०४ सन ११९२. श्रीमंतांचे लग्न. बाळाभाऊ यांची बहीण नवरी निश्चय करून नानाफडणीस यांनी मोठा समारंभ करून पुण्यांत वाड्यांत लग्न केलें. गणेशपंत बेहेरे, मोगलांचे मदतीस निर्मळ्यास ढोईं बंबदल जाहला होता त्याचे पारिपत्यास, फौज सुद्धा पाठविले. दादासाहेब सुरतेस इंग्रजा जवळ. शिंदे हिंदुस्थानांत. कलम.

१ शके १७०५ सन ११९३. श्रीमंत व कारभारी नाना फडणीस व हरी बल्लाळ पुण्याचे मुक्कामी आहेत. दादासाहेब व स्त्री सौभाग्यवती आनंदी बाई व दत्तपुत्र अमृतराव व दुसरे पुत्र बाजीरावांसहित इंग्रजा जवळ निघोन सुरतेहून गंगातीरास कचेधरी आले. तेथील बंदोबस्त करून मार्गशीर्ष वद्य ३ येस काळ झाला. तेव्हां आणंदी बाई गरोदर होती त्यांस चैत्र शुद्ध ९मीस पुत्र चिमाजी आप्पा झाले. कलम.

१ शके १७०६ सन ११९४. चैत्र-मासी नाना फडणीस व हरी बल्लाळ सरकारी कारखाने बरोबर घेऊन फौजेसहित येदगिरिस गेले. तेथे नबाब निजाम अल्लीखान बाहादूर यांच्या भेटी झाल्या. ज्येष्ठ अखेरीस पुण्यास दाखल. तुकोजी होळकर बरोबर होते. महादजी शिंदे हिंदुस्थानांत. भाऊसाहेब यांची स्त्री पार्वती बाई यांचा काळ झाला. व जनार्दनबाबांची स्त्री समुणा बाईचा काळ झाला. कलम.

१ शके १७०७ सन ११९५. खासास्वारी नाना फडणीस व हरी बल्लाळ सुद्धा गंगापुऱास जाऊन आले. मोरो बापूजी फडेंके काशीस गेले. कार्तिक वद्य ४थीस. श्रीमंत बाजीराव व चिमाजी आप्पा व अमृतराव व मातोश्री

२०. धौशा, धौशा नावाचा जहागीरदार. | कीं काहीं महिने पयेंत पुण्यास ती खबरही
२१. दादांचा काळ झाला तेव्हां बाईने ~~हरीबाबा~~ ^{पुजा} ~~हरीबाबा~~ ^{आजुम} नाही !
इतकी खबरदारी केली म्हणून सांगता ^{करलेगुप} ~~हरीबाबा~~ ^{चेलखे} कोण ^{२४३४३} ~~हरीबाबा~~ ^{तयदधन} राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

पुणनभम
यरलनर
पसर
करीर

संगणकीकृत

१ शके १७१३ सन १२०१. खासे श्रीमंत, बराबर नाना, फौजे सुद्धां स्वारी निघोन वॉईस कृष्णातीरास कन्यागती गेली. तेथून सातात्यास जाऊन राज दर्शन घेतले. वस्त्रे घेऊन स्वामीचा निरोप झाला. पुण्यास आले. हरी बल्लाळ व परशराम रामचंद्र व नबाबाची फौज व इंग्रज फौजेनिशी टिपू सुलतान याशी लढाई करून छावणीस राहिले. घाशीराम कोतवाल कन्हूना ब्राह्मण होता त्याने एकवीस ब्राह्मण लिडीचे खोलीत लोद पसरून हाल करून कोंडून मारिले. हा बोभाट श्रीमंतांस कळला. ब्राह्मणांचा आग्रह धरून त्याचे पांच पाट काढून, शेंदूर घालून, उंटावर बसवून शहरांत फिरवून गारपिरावर नेऊन मारिला. भाद्रपद वद्य प्रतिपदा. त्याने गारपिरापुढे भवानीपेठ सुमारे तलावाचा बाग केला होता.* शिंदे व होळकर व अल्ली बहादूर हिंदुस्थानांत. दादासाहेब यांची मंडळी कचेधरी. कलम.

१ शके १७१४ सन १२०२. खासे श्रीमंत अठरा वर्षांचे उमरीचे झाले. श्री [स्त्री?] रमाबाई यत्ते यांची कन्या माघ वद्य ४ र्यास शांत झाली. महादनी शिंदे हिंदुस्थानांतून मोठे फौजेनिशी तोफखाना व कंपू चाळीस हजार जमात घेऊन पातशाही वस्त्रे व नालखी बरोबर घेऊन श्रीमंतांस मरताब पातशाही घेऊन पुण्यास ज्येष्ठमासी आले. हरी बल्लाळ व परशराम रामचंद्र व नबाबाची फौज व इंग्रज व भोंसले पटणावर छावणी करोन टिपूसुलतान याशी लढाई करून शिकस्त केला. हरी बल्लाळ यांनी सल्ला करून, तीन कोट रूपयांची दौलत करार खंडणी करून, नबाब, इंग्रज व श्रीमंत मिळून तीन वांटे करून, एक हिस्सा वांटणी श्रीमंतांस घेऊन, हरी बल्लाळ कूच दरकूच करून, शिंदे देशी आले हें ऐकून पुण्यास दाखल झाले. हरी बल्लाळ यांच्या व शिंदे यांच्या भेटी होऊन फैझीने बहुत डेरे उभे करून पातशाही वस्त्रे श्रीमंती घेतले. मरताब पारसानिसांनी वाचिला. नंतर नालखीत बसोन माहीमर्ताब सुद्धां श्रीमंत वाड्यांत आषाढ शुद्ध ३या ३ प्रहरा नंतर दाखल झाले. माघ-मासी स्त्रीचा काल झाला म्हणोन दुसरे लग्न फाल्गुन-मासी केले. दुष्काळ एक पायलीची धोंड झाली. माणसें मेलीं. निजाम अल्लीखान भागानगराडून निघोन बेदरास येऊन छावणी केली. होळकर व अल्ली बहादूर हिंदुस्थानांत आहेत. रघुनाथ बाजीराव यांचे पुत्र मातोश्रीसुद्धां आनंदवल्लीस जाण्यास विचार

* हा तलाव अद्यापि प्रसिद्ध आहे.

१४. 'कर्मानं राजपत्रकम्' रा० व्य० को०.

१५. माहीमर्ताब-एक मत्स्य, दोन मुख-वडे, दोन अप्रतागीर, वगैरे राजचिन्ह.

स्वारीचे वेळी हत्तीवर न्यावयाची. "मा-हीदारस्तु मकरवज्री" रा० व्य० को०.

१६. असा दुष्काळ पुढें सन इ०

१७१३ या सालीही पडला होता. त्याचें

पुढें सन इ० १७१४ या सालीही पडला होता. त्याचें

संगणकीकृत

करितात झणोन ऐकिले. महादजी शिंदे यांनी शिमण्याचा गुलाल गळोगळीं हत्तीवर बसोन श्रीमंतांवर रास खेळले. गुलाल फार उधळला. रस्त्याने गुलाल लोकांनी बहुत ममा केले. श्रीमंतांस आनंद होऊन खुषमजी होऊन शिंदे यास बहुत बाक्षिस दिले. ^{२७} कलम.

१ शके १७१५ सन १२०३. खासे श्रीमंत वाड्यांत. कारभारी नाना फडणीस. अमृतराव साहेब व बाजीराव व चिमाजी आप्पा व मातोश्री आनंदीबाई कचेधरी होते. ते आनंदवल्लीस गेले. आनंदीबाईचा काळ झाला. फागुन वद्य ११. सार्यक चांगले केले. कारभारास गोविंदपंत गडबोले. महादजी शिंदे बानवडीवर राहिले. स्वारी शिकारीस श्रीमंतास बराबर नेऊन करित होते. नंतर महादजी शिंदे यांचा माघ शुद्ध १३ बुधवारी वाखा झाला. श्रीमंत परामृषोस जाऊन आले. नंतर काळ झाला. त्यास पुत्र नाही. दौलतराव शिंदे भावांचा नातू होता. ते तुळजापुरास गेले होते. आवा चिटणीस वगैरे कारभारी यांनी फौजेचा बंदोबस्त करून सार्यक केले. बानवडीचे बोदयावर छत्री बांधावयास काम लाविले. दौलतराव तुळजापुराहून तिसरे दिवशी दाखल झाले. क्रिया त्यांनी केली. महादजी बाबा मृत्युपावल्यावर सरदारीची वस्त्रे दौलतराव यास देऊन पातशाही नालखी बाहाल केली. अल्ली बहादर हिंदुस्थानांत आहेत. शिंदे व होळकर उभयतांत व्यत्यय आला. हिंदुस्थानांत लढाई झाली. होळकर शिकस्त झाला. ही खबर श्रीमंतांस आली. कलम.

१ शके १७१६ सन १२०४. खासे श्रीमंत वाड्यांत. कारभारी नाना व हरी बल्लाळ यांचे शरीरास समाधान नाही सबब सिद्धटेकी गेले. तेथे श्रीगणपती संभिद्ध ज्येष्ठ वद्य ७ देहविसर्जन झाले. पुत्र दाजीबा व बाबा व माधवराव जवळ होते. त्यांनी सार्यक केले. तुकोजी होळकर हिंदुस्थानांत जाऊन फौज सुद्धां आणविले. निजाम अल्लीबा बहादुर बेदरी छावणीस राहिले होते ते मोठी फौज घेऊन मशरील मुलूक कारभारी सुद्धां घेऊन चालून आले. तेव्हां श्रीमंतां देरे गारपिरावर उभे करून मुहूर्ताने बाळाजी जनार्दन दाखल जहाले. नंतर मागाहून खासा श्रीमंत मुहूर्त पाहून डेय्यास गेले. दौलतराव शिंदे व तुकोजी होळकर व भोंसले नागपूरकर व बाबा फडके हुजुरात लोक घेऊन स्वारीस लाख फौज नमा करून नागतळ्यावर गेले. तेथे शिंद्याकडील जिउबादां-

२७. या रंग समारंभाचे व बरील माही-
मरातब देण्याच्या समारंभाचे वर्णन "पे-
शव्यांच्या बखरीत" सविस्तर आहे. पृ०
१६१ ते १७१ पहा.

२८. बा वेळीं माधवरावास फार दुःख
झाले असे सांगतात.

२९. पेशव्यांची बखर पृ० ५३ येथे
३०. बखरीत पहा.

एकीकड
करलगुड
रठडण
पफनभम
पसर

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

दा हिंदुस्थानांतून मोठे फौजेनिशीं तोफखाना व कंपू फिरंगी घेऊन तीस हजारानिशीं शिंद्यास येऊन भेटले. लढाईची कवाईत श्रीमंतांस दाखविली. तो फाल्गुन शुद्ध ६ स नवाव निजाम अल्लीखां तोफखाना फौज सुद्धां मोहोरीचा घाट उतरून आला. श्रीमंतांच्या फौजा होळकर, शिंदे व इजुरात खांशी पुढे होती. गांठ पडली. तो निजाम अल्लीखां शिकस्त करून खरड्यावर घालविले. बुणगे बहुत लुटलें. खरड्यांत कोंडल्यावर सरकारच्या फौजा त्या भोंकत्या राहिल्या. जिउबादादा शिंद्याकडील त्यांनीं तोफांचे कडे घालून वेढा घातला. शेरभर पाणी रुपयाचे जाहलें. तेव्हां मशरील मुलखास पाठवून भाऊसाहेबां जहागीर घेतली होती त्यापैकी पुन्हां माघारी दौलताबाद किल्यांसुद्धां देऊन, मशरील मुलुक श्रीमंतांच्या हवाली करून, सल्ला करून आपण कूच करून भागानगरास गेले. श्रीमंत स्वारीस गेले त्या वेळेस हादासाहेबांची मंडळी आनंदपल्लीस होती ती जुनरास भाणून ठेविली. अल्ली बहादर हिंदुस्थानांत. कलम.

१ शके १७१७ सन १२०५. श्रीमंत यांनीं निजाम अल्लीखां शिकस्त साऱ्यावर दौलतराव शिंदे यांस जामगांवास जावयास निरोप दिला. शिंद्याकडील जिउबादादा व बाळोबा बागनीस बगैरे पुण्यास आले. मशगिल मुलुक भाणिला त्यास बंगल्याचे बागेत ठेविलें. होळकर आले. वैशाखमासी वाड्यांत स्वारी दाखल जाली. कारभारी नानाफडणीस. वैशाख वद्य ३० सेस आप्पा शास्त्री समर्थ ब्राह्मण होते त्यांनीं कोणास न भांगतां नदीपलीकडे जाऊन सिद्धेश्वराचे देवाळ्यास सन्यासग्रहण घेतलें. आणि गेले. अल्ली बहादर हिंदुस्थानांत आहेत. श्रीमंत वाड्यांत. जुनरास अमृतराव व बाबा साहेब व आप्पासाहेबाजवळ कारभारी गोविंदपंत गडबाले. श्रीमंत माधवराव नारायण पंत प्रधान जै स या हून स्वारीहून आल्यावर रमण्यांत जाऊन घोडों फेडें लागले व हत्तीच्या बगैरे लढाया लागूं लागले व भाले बोयाटया खेळून हरणामागे शिकारीस जात होते. स्वास्तिकेस राज्य चाललें. कारभारी नाना यांनीं नवी पेंठ बसवून तिचे नांव हौमंत पेंठ ठेविलें. विजयादशमीस मोठा उत्साह करून आल्यानंतर आश्विन शुद्ध १२ स नाची दिवाणखान्यांत असतां अकस्मात मेघडंबरी बंगल्याचे पायरीवरून कारंज्याचे नळीवरून खाली पडले. मांडीस जखम लागून मांडी मोडली. तेव्हां बाळाजी जनार्दन धांकून आले. तबिबदार बलावून जखमा बांधिल्या. परंतु जखम मोठी. हैराण बहुत जहाले. कोजागरीच्या दिवशीं प्रकृत सावध अ-

३०. नरायणरावाचा काळ झाल्यावर हा मुलुस मिजामाकडे परत गेला होता. मार्गे पृ. २८ पहा.

३१. बाबा साहेब=बाजीराव.

३२. हिचें 'हणमंत पेंठ' हें नांव न चालतां हल्लीं 'नानाची पेंठ' असेंच हिला

जुलूनतात.
पुणे, अजमेर,
करलंगपूर, चवळसुज,
रठडरण, तय्यदधन,
पफनभूम, चरलबस,
पसर, कशीर

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
संगणकीकृत

सतां कारभारी यांस बोलावून म्हणों लागले कीं आपले शरीराचा भरणसा नाही. दादासाहेबाचे पुत्र जुन्नरी आहेत त्यांस आणावे. तों सायंकाळीं आश्विन शुद्ध १४ स अवतार समाप्त झाला. नानाफडणीस यांणीं सर्व वाड्यांतील बंदोबस्त करून, शहराची नाकेबंदी करून, संपूर्ण मुत्सद्दी व सरदार सुद्धा ओंकारेश्वराजवळ गेले तेथें सार्थक झालें. श्रीमंतांचा काळ आरसेमहालांत झाला. आश्विन वद्य १२ शी पासून विद्यमान बाळाजी जनार्दन लागून कारभार चालला. शिक्षा श्रीमंतांचा चालत होता. दत्तपुत्र ध्यावयाकरितां मूळ पाहूं लागले तों दौलतराव शिंदे यांजकडील बाळाबा पागनीस व जिऊबा दादा यांचें बोलणें पडलें कीं, दत्त न करितां दादासाहेब यांचे पुत्र जुन्नरी आहेत त्यांतील एक आणावा. नंतर बाळाबा व जिऊबादादा निघोन जामगांवास गेलें. दौलतराव व शिंदे फौज सुद्धा निघोन हिंदुस्थानांत चालले. जिऊबा दादांची भेट-जामगांवीं झाली. नंतर त्यांस ताप येऊन एका दिवसांत जामगांवीं काळ झाला. शिंदे गंगारतारास गेले. मोठी फौज जमा करून जुन्नरास जाणार ही बातमी आली. नंतर बाळाजी जनार्दन यांणीं परशुराम रामचंद्र पटवर्धन यांस माघ शुद्ध ५ मीस जुन्नरास पाठविलें कीं तिघांतून एकास घेऊन यावे. त्यावरून अमृतराव यांस तेथें ठेवून बाजीराव व चिमाजी आप्पा यांस छ. १५ साबानी जुन्नरा हून घेऊन दापोडीजवळ माघ वद्यपक्षां झाले. तेथें बाळाजी जनार्दन यांची भेट झाली. १८ दिवस नित्य जात होते. तों फाल्गुन शुद्ध प्रतिपदेस पुणतांबे येथून कूच करून मोठे फौजेनिशीं पुण्यास शिंदे येतात म्हणोन ऐकिलें. त्यावरून बाळाजी जनार्दन यांणीं श्रीमंतांचा निरोप मागून फाल्गुनी १५ मेस निघोन किल्ले पुरंदरी गेले. तेथून दुसरे दिवशीं निघोन गेले. दौलतराव शिंदे व बाळाबा पागनीस कारभारी येऊन श्रीमंतांस फाल्गुन शुद्ध १२ स भेटले. श्रीमंतांजवळ परशुराम रामचंद्र होते. भेटी जहाग्या. त्या वेळेस इबलतराव शिंदे यांस श्रीमंतांनीं आपले गळ्यांतील मोत्यांची कंठी दिली. भेटी झाल्यावर उभयतां श्रीमंत व परशुराम रामचंद्र यांस फाल्गुन वद्यपंचमीस शिंद्यांनीं वाड्यांत नेलें. श्रीमंत बाजीराव साहेब मसनदीचे गादीस बंदन करून बर बसले. लोकांस आपले हातांने विडे दिले. नजरा करान्यास लोक लागले, त्यांस मना केलें. दोन दिवस वाड्यांत राहून निशाण व श्रीमंत माधवराव साहेब यांची शिक्षेकटार घेऊन फाल्गुन वद्य ७स गारपिरावर डेव्यास दाखल झाले. नंतर कूच करून परशुराम

११. नारायणराव यांचे सार्थक लकडो- लक्या जागेंत हा संस्कार होऊं लागला. पुलापाशीं झालें असें वर गेलें आहे. त्या किंवा माधवरावाचाच हा संस्कार येथील कालापासून तो माधवरावाचे मरणापर्यंत होत आला होय !

जो काल गेला त्यांत ' ओंकारेश्वरा '

जबसुकी ओंकार
करतगुप्त चक्रवर्ती
रठडरण तय्यदधन
पफनभम यरलबध
पसर करार

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

रामचंद्र व शिंदे व होळकर व हुजुरात व बाबा फडके घेऊन येऊरावर जाऊन मुक्काम केला. बाळाजी जनार्दन साताऱ्यास राहिले. साताऱ्याहून कामकाज त्यांचे विद्यमाने चालत आहे. आश्विन शुद्ध १५, तागाईत फाल्गुन १५ पावेतो पांच महिने कारभार केला. नंतर परशुराम रामचंद्र कारभार करू लागले. माधवराव नारायण प्रधान यांची स्त्री यशोदाबाई वाड्यांत आहे. त्यांस रजोदर्शन जाले नाही. पहिली थत्ते यांची कन्या त्यांस रजोदर्शन होऊन पेशर्जीच काळ जाहाला होता. कलम.

येणे प्रमाणे इस्तकबील बाळाजी विश्वनाथ तागाईत श्रीमंत माधवराव नारायण पंत प्रधान पावेतो पेशवाई केली.^{३४} त्यांत शाहूराजे शुक्ल संवत्सरी शांत झाले. तेथपर्यंत बाळाजी बाजीराव प्रधान यांनी सेवकत्वे करून चालून पराक्रमाने मुलुक काबीज करून पुण्याची वस्ती वाढविली. नंतर श्रीमंत माधवराव नारायण यांना पावेतो.^{३५} * * *

[दुसऱ्या खखरीत आणखी काही वर्षांची हकीकत आहे ती.]

१ सन सीत तिसैने. श्रीमंत खासा पुण्यांत असतां आधीन मासी पौर्णिमेस काळ झाला. बाजीराव व चिमाजी आप्पा आनंदवल्लीहून जुन्नरास आणिले होते ते माघमासी परशुराम रामचंद्र यांनी जाऊन उभयतांस पुण्यास आणिले. वैशाख मासी वद्य पंचमीस आप्पास वस्त्रे झाली. शिंदे होळकर पुण्यांत.

१ सन सीततिसैन छ ८ निलकाद. आप्पास वस्त्रे झाली. बाजीराव थे-वरास होते, ते पुण्यास शिंदे यांचे फौजेत भाद्रपद मास पर्यंत होते. नंतर गंगेस स्वारी गेली.

१ सन सबा तिसैने. आधीनमासी वद्य १२ द्वादशी परशुराम रामचंद्र आप्पासाहेब यांस घेऊन जुन्नरास गेले; मागाहून हुजुरातीच्या फौजा जाऊन पुण्यास आणिले, उपरांत बाजीराव यांच्या भेटी झाल्या.

१ बाजीराव रघुनाथ.

१ सन सब्बा तिसैन. गुा जुन्नराहून माघमासी पुण्यास आणिले. उपरांत स्वारी बाहेर निघून येऊरीचे मुक्कामी होती. वैशाखमासी शिंदे यांच्या फौजेत जाऊन पुण्यास आले. भाद्रपदमासी हिंदुस्थानांत जावया करितां गंगे पर्यंत स्वारी गेली. नंतर पुण्यांत परशुराम रामचंद्र कारभार करीत होते ते आप्पास

३१. बा लिहण्यावरून सवाई माधव-
राव निवतल्यावर लागलीच ही हकीगत
लिहिली गेली असें होतें.

३५. पुढील अक्षर फाटत गेली आहेत
तथापि पेशव्यांच्या खखरीत शेंवटील परि-

च्छेदांत लिहिल्याप्रमाणेच येथेही लिहिलेले
असावे असें अनुमान होतें.

३६. सन १६ (+ मयां व अलफ =

३७. सन १७.
करलंगपुत्र येऊन
२४३४८८ तय्यदधत
पफनभम यरलनश
पसह करश

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

(४०) पंत प्र० यांची श० बाजीराव रघुनाथ, शके १७१७-१७३८

घेऊन पळाले झणून स्वारी गंगेहून परतली. पुण्यानजीक येऊन आप्पासाहेब यांच्या भेटी झाल्या. मार्गशीर्ष शुद्ध पंचमीस वस्त्रे शाली. लभ तिसरे शाले. बाळाजी जनार्दन महाडाहून आले. ते व श्रीमंत पुण्यास आले.

१. सन सम्मान तिसरे. खासा * * * पट्टी केली. पौषमासी शुद्ध त्रयोदशीस बाळाजी जनार्दन यास शिंदे यांनी भटक केली; दोन महिन्या नंतर नगरास पाठविले. फाल्गुन मासी अमृतराव स्वारीस झणून निघाले. मार्गे आप्पासाहेब यांचे व दौलतराव यांचे लभ शाले. सर्जेराव घाडगे यांची सोयरीक केली व डपरांत शिंदे याच्या बायकौ बाहेर काढल्या. त्यांस मारायणराव बक्षी व पठाण मिळाले.

* १ सन तिसरी. अमृतराव पुण्यांत आले. बाळाजी जनार्दन नगराहून शिंदे यांनी आणिले. व आबाजी चिटणीस. शिंद्याच्या बायकांनी फार उपद्रव केला. चैत्रमासी वाढ्यांत अमृतरायाच्या मुलाची मुंज झाली. शिंदे यांनी बाळोबास नगराहून आणिले आणि बायांच्या समजुतीस पाठविले. परशराम रामचंद्र अब्बलीस मोकळे होऊन फौजे सुद्धां करनाटकांत गेले.

सन मय्या तेन. खासा स्वारी व अमृतराव व आप्पासाहेब व बाळाजी जनार्दन सुद्धां पुण्यांत. भाऊ कर्नाटकांत. आबा, बाळोबा बायांच्या समजुतीस पाठविले, शिंदे यांनी.

१ इंग्रजांनी टिपुसुलतान याचे स्थान बुडवून श्रीरंगपट्टण घेतले. यशवंत राव, होळकर यांचे लेकबळे, याने हिंदुस्थानांत फौज धरून शिंदे यांचीं ठाणीं उठविलीं. पठाण व कंपू यांनी दक्षिणेंत लोकांस फार उपद्रव केला.

१ राजश्री बाळाजी जनार्दन यांचा काळ फाल्गुन वद्य ४ गुरुवार शके १७२१ सिद्धार्थनाम संवत्सरे.

१ सन इहिदे आषर मय्या * * * बाजीरावसाहेब यांस पुत्र नामनराव झाला आश्विन वद्य ५ बुधवारी दांड घटका रात्रीस, शके १७३२ प्रमोदनाम संवत्सरे. जन्मनाम.

१ सन सळ्या आषर मय्या तेन तै श्रीमंत बाबासाहेब यांस पुत्र भाद्रपद वद्य ४ भोमवारी एकोणतीस घटका रात्रीस. जन्मनाम. शके १७३८.

समाप्त.

३८. सन ९८.

३९. महादजी शिंदे यांच्या कुटुंबाचे व दौलतरायाचे पडेना. तेन्हां बायांनी बाहेर निघून दंगा आरंभिला. पे० ब० पु० २१२ पहा.

४०. सन तिसरी तिसरे=१९.

४१. मयातैन (व अल्लफ)=१२००.

४२. स० इहिदे अशर मयातैन व अल्लफ=१२११.

४३. सर्वां अशर मयातैन व अल्लफ=

१७३७.
एकी ओजम
करुणायुध चक्रवर्ती
टठडण तयदधन
पफनभम यरलनय
पसह करुण

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
संगणकीकृत

लिहिली आहेत तर नरसिंगराव घाटगे यांचा अमल दखल करून घ्यावा. फिरून बोभाट येऊं न द्यावा. यांचे भाऊवंद यांशीं कटकट करतील तर त्यांस ताकीद निवून करावी. हें काम सरकार कफायतीचे व मनुष्य बहुत चांगला ऐसें समजून केले आहे. तर दरम्यान तुम्हांकडून घालमेल न व्हावी. तालुकियास स्वराज्याचा उपसर्ग बहुत लागून प्रगणा खराब जाहला. याजकरितां स्वराज्याकडील बंदोबस्त चांगला करून द्यावा. तैसेंच खरमाळियाकडील ही कांहीं उपद्रव न द्यावा. म्हणून राजश्री शामराव व चंडीदासपंत यांस ताकीद करावी. मशारनिलेपासून करारनामा लेहून घेतला त्याची नक्कल पहावयास पाठविली आहे. हें काम जवा म नु द [मर्द ?] बाळा बहादर [?] सोयराजीपंत यांच्या आमच्या विचारें जाहालें असे. यांत घालमेल न व्हावी. लिहिल्याप्रमाणें कामाचा बंदोबस्त करून द्यावा. रा। छ १७ सव्याल हे विनंती. सन ११९४. [१३९] ॥ श्री ॥

राजश्री सखारामपंत गोसावी यांस—

अखंडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य स्ने॥ जानोजी भोंसले सेनासाहेब सुभा दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत असले पाहिजे विशेष—आम्हांकडील प्रांत कडेवळीत येथील देशमुखीचे कामावर पागा पाठविली. त्यास आम्हांकडील ठाणेदार व पागा निंबगांवीं वोस गांवांत जागा विच्छिन्न केली. तेथें बसोन आहेत. ऐसे असतां भगवंतराव राम पांचे लोक नित्य उठोन हर्षामर्शानिमित्त भोवते उभे राहोन कजिया करितात. आम्हांकडील पागेचें कुरण कापून नेतात. गांवकुसाचा गठीचा आसरा नाही. ऐसे जाणोन उपद्रव करितात. याजकरितां भगवंतराव राम यास उपसर्ग न करीत ऐसे ताकीदपत्र देववावे. दुसरे, नगरकर किल्लेदार देशमुखीचे रुसुमास खलेल करितात. वतनदारीच्या शेर्या व आंब्याचीं शाडे, मौजे, मेहकरीस पागेचें कुरण आहे तें चालू देत नाही. यास्तव किल्लेदारास ताकीदपत्र आपले सरकारचें दिलें असतां दुसरे पत्राचा उर्जूर करितात. त्यास ताकीद देववून वतनबाव मुरळीत चाले तें करावें. राजश्री महाराव निंबाळकर व रामराव निंबाळकर व शिंयांकडील मामलेदारही रुसुमास खलेल करितात त्यास ही ताकीदपत्रे देववावे कीं, त्यांचेही तालुकियांतील रुसुम अविच्छिन्न पावते करावे. निंबगां-

६५. रुसुम=जमिनीच्या उत्पन्नांतील देशमुख देशपांडे यांचा विभाग.

६६. शेरी=१. मणीं दोन शेर याप्रमाणें एकंदर उत्पन्नावर कमावीसदाराचा हक्क

शेरी जमीन ह्मणजे गांवसिवेच्या बाहेर असणारी बागाईत जमीन.

उर्जूर=सबब, बयाद.

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

वर्चे गांवकुर्छू व गढी विच्छिन्न केली आहे त्याचे मरामतीची परवानगी नगर-
च्या किल्लेदारास द्यावी की, भगवंत गोपाळ गुमस्ते देशमुख गढी घालतील
ते घालू देणें. ऐसे पत्र द्यावें. रा। छ २४ माहे जमादिलावल बहुत काय
लिहिणें हे विनंती. मोर्तबसुद

[१४०]

॥ श्री ॥

पै। छ ३ रविलोबल सब्बा श्रावण गोहदचा मुक्काम—

तीर्थरूप राजश्री दादासाहेब स्वामीचे सेवेशीं. अपत्ये माधवराव साष्टांग नम-
स्कार विनंती येथील कुशळ ता। छ १७ मोहरम पर्यंत वडिलांचे आशिर्वादे करून
यथास्थित असे विशेष. वडिलांचें पत्र आलें त्यांत आज्ञा की, बराणपूरची
मामलत रा। नारो कृष्ण याजकडेच करार राखणें. इजारियांनीं दुसरियास न
देणें. दुसऱ्यास दिव्यानीं शहर खराब करतील. नारो कृष्ण बरा आहे. याचें
चालवणें. ह्मणोन आज्ञा. त्यास नारो कृष्णाचें वर्तमान राजश्री चिंतो विठ्ठल
व आबाजी महादेव यांस ठावकें आहे. नारो कृष्णाची मामलत दूर न क-
रितां त्याचाच कारकून त्रिंबक नारायण यास कमावीस सांगितली. सरसुभे-
दारी त्याची त्याजकडेसच करार राखिली. त्यांस हुजूर यावयाविशीं पत्र पा-
ठविलें असतां न आले. मनस्वी भाषण केलें. जासूद उठोन आले. तदोत्तर
खिजमतगार पाठविले पत्र सादर केलें त्याजशीं मनमाने तें बोलले. खिजम-
तगारांनीं पांघरूणें जाळिलीं तथापि हुजूर न आले. त्यावर गाडदी दाहा पांच
पाठविले. येणें म्हणोन लिहिलें असतां त्यांस शहरांत न घेतलें. बदलोन गोष्ट सां-
गितली. यास्तव रा। मलबा पानसी याजबराबर स्वार हशम देऊन आणा-
वयास पाठविले. कैद वडिलांची. अमर्यादा नसावी. सेवकलोकीं मर्यादेनें वर्तवि
हे शिक्षा. पण आज्ञा वडिलांचीच आहे. व प्रस्तुत काळीं राजश्री गोपाळराव
गणेश यांणीं बदलोन गोष्ट सांगितली. तोच अन्वय नारो कृष्ण यांणीं चिंतांत आ-
णून बेबदल गोष्ट सांगितली आणि आटीनें आट सदहू प्रमाणें पडत पडत आली.
येरवीं नारो कृष्ण याजवर आणि सारखा प्रकार व्हावा ऐसा अर्थ नाही. जालें
वर्तमान दोन तीन पत्रां सेवेशीं लिहून पाठविलेंच आहे. व हल्लींही जाला प्रकार
विनंती पत्रां लिहिला असे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१४१]

॥ श्री ॥

राजश्री त्रिंबकराव मामा स्वामीचे सेवेशीं—

विनंति उपरि आपण पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट ज्हालें. आह्मी येथें येऊन

६८. पांघरूणें जाळणें—पत्राचा जबाब नसत नाही होता असें दिसतें.
मिळण्या करितां धरणें घेण्याचा हा एक

राजश्री
करतुंगपुत्र
राठडण
पुनभूम
पसर

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

पिरेपट्टणास चौकर मोर्चे बसविले. तेव्हां दुसरे दिवशीं किल्लेकरी कौलास येऊन कौल मागू लागले. त्याजरून त्यांस कौल देऊन बाहेर काढिले. आणि छ. २५ जिल्हेजीं किल्यावर सरकारचें निशाण चढले. ठाण्यांतील पांच हत्ती व पंधरा घोडो पाडाव आलों व कोडग [?] वाल्याकडे रा। आप्पाजी गोविंद रवाना केले आहेत. त्याचाही मजकूर कसा तो एका दो रोजांत कळेल ह्मणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशास आपण जाऊन किल्यास मोर्चे देऊन किछा जोरवजोर घेतला. व ठाण्यांतील पांच हत्ती व पंधरा घोडो पाडाव आलों. हे मोठी गोष्ट जाहाली. या ददें करून दुसरीं ठाणीं अवसान धरणार नाहीत. राजश्री आप्पाजी राम छ. २५ जिल्हेजीं मंगळवारीं येथें येऊन दाखल जाहाले. त्यांचे बोलण्याचा अर्थ सविस्तर दुसरे दिवशीं हैदरखानाकडील सांणडीस्वार व राजश्री राव § सेनापती याजकडील दोघे स्वार यांबराबर लेहून पाठविलें आहे. त्याजरून सविस्तर कळेल. रा। तुळाजी पवार व कुडचीकर व बांडे पा। गीर पा डीर येथें हांते त्यास शत्रूचा जारा तिकडे फार जाहाला. यांची पाळय राखोन दगा करावा असें त्याचे चिंतांत होतें. परंतु तुळाजी पवार व कुडचीकर व बांडे मोठे निकडीनें शत्रूवर आपला दाब राखून सांभाळून आले. बांडे तो होसकोटचास राहिले. तुळाजी पवार व कुडचीकर लष्करांत येऊन दाखल जहाले. रात्रंदिवस मेहनत फार. याजकरितां त्यांचे घोड्यांत काहीं ताकत राहिली नाही. रवाना छ. २७ माहे जिल्हेज. बहुत काय लिहिणें कृपा लाभ असें दिल्ला पाहिजे हे विनंती.

[१४२]

॥ श्री ॥

पै॥ छ. १७ मोहरम ज्येष्ठ सन सबा मु॥ ग्वालेर.

तीर्थरूप राजश्री दादासाहेब वडिलांचे सेवेशीं—

अपत्ये माधवराव साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशळ ता॥ छ. २५ जिल्हेज पर्यंत वडिलांचे आशीर्वादे करून यथास्थित असें विशेष—शहर बरानपूर येथील अमलांत मामलेदारांनीं कमपेश केली याचा अर्थ अवगत जाला तें वृत्त वडिलांचे सेवेशीं विनंती केली. स्वामीनीं आज्ञा केली कीं, शहरास कमावीसदार पाठऊन तहकिकात करावी. म्हणोन रा। त्रिंबक नारायण यांस कमावीस सांगितली. सरसुभेदारी राजश्री नारो कृष्ण यांजकडे आहे तैशी त्यांजकडे करार ठेविली. ऐसें असतां नारो कृष्ण यांस पत्र सादर केलें कीं, त्रिंबक नारायण याजकडे अभ्मल सुरळीत देणें. तें त्यांनीं न मानितां जाबसाल केंले. त्याजवरि खिजमतगाराबराबर पत्र सादर केलें. त्याशींही मनस्वी भाषण केलें. तदोत्तर-

§ सेनापति—मुरासास जाईल असावे.

कलंगपूर चषजसुज
रठडरण तय्यदधन
पफनभम यरलबश
पसर कशर

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

(१२०) पत्रें, यादी बगैरे [१४३, १४४]

ही पत्रें माणसें पाठविलीं त्यांस शहरांत घेतलें नाहीं. बेबदल गोष्टी भमर्यादेच्या सांगितल्या. माणसें फिरोन आलीं. रा। गोपाळराव गणेश यांनीं बदमामलाची गोष्ट सांगितली, त्याचप्रमाणें नारो कृष्णासही उमेद जाली. एवंच हाच मार्ग पडतो. यांत खावंदगिरीचा बोज काय ? यास्तव अशा गोष्टीस पारपत्य असावेंच. काम थोडें. दरगुदर* करावी तर शहर बेबदल जहालें हें लौकिकांत. तेव्हां खावंदगिरीस उचीत तें जालेंच पाहिजे. हें सविस्तर वर्तमान वडिलांस कळानें यास्तव लिहिलें. सेवेशीं श्रुत होय. हे विज्ञापना.

[१४३]

॥ श्री]

पै। छ ३० जिलकाद.

सेवेशीं महादाजी बल्लाळ व हरी बल्लाळ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ २६ जिलकाद मु॥ नजीक कपिला संगम कृष्णा उत्तर तीर स्वामींचे कृपावलोकनें करून वर्तमान यथास्थित असे विशेष. स्वामींनीं सांडणीस्वाराबरोबर व जामुदा बो। पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. सरकारचे कागदपत्र प्रविष्ट केले. उत्तरे घेऊन पाठवितों. इकडील वर्तमान तर राजश्री मुरारराव सावनूरकर यांस निरोप जाला. छावणीस राजश्री गोपाळराव रहाणार त्यास निश्चय नाहीं. श्रीमंत कृष्णा उतरोन उत्तर तीरास आले. फौजेचे नालबंदीचे काम चालीस लागलें. दोनी स्वाया मिळोन नालबंदीचा ऐवज ठरेल त्यापैकीं निमे तूर्त द्यावा. त्याचे भरतीस सात आठ लक्ष पाहिजेत. याजकरितां ऐवजाचे तरतुदीविशीं श्रीमंतांनीं आपणास पत्र लिहिलें आहे. आतां इकडे कांहीं गुंता नाहीं. दरमजल येणार. आज आठ कोसाचें कूच आहे. राम तीर्यावरून, म्हसवडावरून येणार. पाऊस पडों लागला. एक मुहूर्त ज्येष्ठ शुद्ध त्रयोदशी, दुसरा वद्य चतुर्दशी पर्यंत इतकियांत येऊन पौषणार. वरकड नवल विशेष वर्तमान तर बंकापुरचा किड्या खालीं करून ध्यावयास राजश्री राजेबहादर गेले होते. छ १९ जिलकादीं किड्या हस्तगत जाला. आंत कांहीं जकीरा दारुगोळी तोफ नाहीं. दाणा मात्र होता तो विकत घेतला. किल्यांत शंकराजी राम ठेविले आहेत. याउपरी गोपाळराव यांस देतील अथवा सरकारांतून बंदोबस्त करिताल. दोनी प्रकार घाटतात. कळलें पाहिजे. स्वामींचे चरण दृष्टीस पडत तो सुदिन असे. बहुत काय लिहिणें कृपा केली पाहिजे हे विज्ञापना.

[१४४]

॥ श्री ॥

राजेश्री पंत प्रधान गोसावी यांसि—

सकळ गुणाळंकरण अवंडित लक्ष्मी आळंकृत राजमान्य—स्ने॥ उदा-

* दरगुदर=कानाडोळा, क्षमा वा अर्थी १९९८ सालीं लिहिलें.
वर पत्र १२६ पहा. हें पत्र स. इ. १९९८ सालीं लिहिलें.

एकी ओजसः
करुणायुधं चक्षुःशून्यं
रुद्धं तद्वदधनं
पुण्यं यत्नं यत्नं
पदं कर्तुं

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
संगणकीकृत

जी चव्हाण हिमंत बहादर ममलकत मदार दंडवत विनंती येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळलेखन करित असले पाहिजे. विशेष—आपण पत्र पाठविले पावले. लेखनाभिप्राय कळोन समाधान जाले. सातारियाकडील वर्तमान लिहिले त्याजवरून साकळ कळले. सांप्रत आपण कोठे आहां? विचार मनसुबा काय? आपण चित्तांत काय आणिले आहे ते ल्याहावे. पुढेही कितेक विचार करणे आहेत. तर राजश्री लिंगो आमाजी यास पाठऊन द्यावे. विचार सुचेल तो मशारानिले समागमें सांगोन पाठवावा. जाणोन लिहिले. ऐशास आपण आझांस निरोप दिव्हा ते वेळेस सांगितले की, श्रावणमासी मनसुब्याची रीत व फौज ठेवावयाचा विचार तुम्हांस सांगो तो पावेतो दोन दिवस मनसुबा राखून राहणे. असे बोलोन निरोप देऊन लावून दिले. त्याजवरून आम्ही आयणीस आलो. ज्येष्ठ मासी चिरंजीवांचे लग्न केले. वरकड या मुलकांतील जागां जागां कागदी पत्री व नानाप्रकारचे फितूर पत्री काय ल्याहावे. सर्व अर्थ आपणास विदीत. मसलतीचा विचार, आपणा शिवाय आमची मसलत नाही.

८ ०
श्री राजाराम छत्रपती स्वामी
चरणीं तत्पर उदाजो चव्हाण
हिमंत बहादर ममलकतम-
दार निरंतर.

या फितुरांत आजपावेतो आझी मनसुब्याचा जीव मात्र रखून आहो. इकडील कितेक अर्थ सांगणे तो सांगोन राजश्री लिंगोपंत खाना केले आहेत, ते आपणां सन्निध येऊन सविस्तर विनंती करतील. तो अर्थ चित्तारूढ करून प्रत्युत्तर समर्पक पाठविले पाहिजे. प्रस्तुत या श्रावणमासी आम्ही कूच करून शेडे डेरे बाहेर देऊन निघालो आहो.

सर्वभार आपणावर आहे. आपणाखेरीज दुसरा विचार जाणत नाही. हे मनोमन साक्ष असे. पुनरुक्त पत्री विशदे ल्याहावे हा अर्थ नाही. तपशील अर्थ मशारानिले निवेदन करतील त्याजवरून श्रुत होईल. आपले उत्तर येईल तदनुरूप वर्तणूक होईल. विशेष काय लिहिणे, रूपा वर्धमानकरावी हे विनंती.

मोतब
सद.

[१४५]

॥ श्री ॥

श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान स्वामींचे सेवेशीं—

पो। भवानी शंकर हैबतराव कृतानेक नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लेखन करित असले पाहिजे. विशेष—आपण पत्र पा. ते पावले. प्रांत बाई येथे ब्राम्हण जातीत कोणी कन्येचे र। घेऊन विवाह करू नये, जो कन्येचा ऐवज घेईल त्याजपासून तो कोणी कन्येचे

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

बापास रु॥ दिव्हे असतील तितके, व मध्यस्ती करून पैका घेईल तो ऐवज त्याजपासून सरकारांत घेतला जाईल. या प्रमाणें ब्राह्मण ज्ञातीस व जमींदार व धर्माधिकारी व उपाध्ये व जोशी व पा। कुळकर्णी यांस निक्षूण ताकीद करावी. ताकीद केली असतां आज्ञे प्रमाणें वर्तणूक न करीत त्यांजपासोन सदई प्रमाणें ऐवज घेऊन काहीं खर्चाचा बाब न लावितां हिशेबी जमा करावी, म्हणोन लिहिलें. ऐशास प्रांत चाई येथील गांव बहुत करून दुमाले आहेत. तेथें आमचा रोखा पत्र चालत नाही. वसुली गांव व चाई क्षेत्र व देशमुख व देशपांडे वगैरे सरकारचे पत्राअन्वये आगवून ताकीद करवितां, कळलें पाहिजे. बहुतकाय लिहिणें लोभ असो दिव्हा पाहिजे हे विनंती.

[१४६]

॥ श्री ॥

पै॥ छ ५ मोहरम.

सेवेशीं नारायण भास्कर साष्टांग दंडवत विज्ञापना ऐसिजे गोवेकर फिरंगी याकडे राजपुरीतून पेगाम लागल्याचा मजकूर निराळे विनंतीपत्रां लिहिला आहे याजवरून सेवेशीं निवेदन होईल. फिरंगी यंदा पूर्तकालीहून जाहाजें आल्यानंतर वळवळ करितां राहात नाही. या गोष्टीस स्वामीच्या प्रतापाचा दबाव असल्याने उत्तम आहे. दबाव हाच कीं, वरकड टोपीकर वगैरे यांस राजपुरीचे मसलतीमुळे पत्रे सादर जालीं असतील त्या प्रमाणें गोवेकरांसही पत्रे सादर व्हावे कीं, जंजिरे दंडा राजपुरी याजवर सरकारची मसलत आहे, तरि तुम्हीं आपली जाहाजें संजुता करून सामान सरंजाम सुद्धां तयार होऊन जलमार्गे येऊन सामील होणें. कदाचित राजपुरीवाले तुम्हांस लाभ लोभ दाखवून आपले कुमकेस बोलवतील व तुम्ही ममतेस गुंतोन त्यांचें साहित्य कराल तरि आधीं तुमचें पारपत्य होईल. राजपुरीवाल्यांस तंबी करून जंजीरा सरकारांत घेणें हें तों जरूर आहे. त्या प्रौ थोडक्याच दिवसांत सिद्धीस जाईल. परंतु तुम्ही तुरद रा ज पाहोन वर्तणूक करणें. म्हणोन पत्र व त्यांतच मजकूर ल्याहावयाचा सेवकास सुचला लिहिला जातो जे. तुळाजी आंगरे याजवर सरकारची मसलत पेशजी जाहाली होती तेसमयीं तुम्हीं त्याची कुमक उपराळा करावयाची कबुलत करून आडीच लक्ष रुपये आंगऱ्याकडून तुम्हीं नेले आहेत. त्यास आंगऱ्याचा मुलुख व कोट किल्ले दरोबस्त सरकारांत घेतले. मालीयत व खजाना जेथे जेथे त्यांचा सांपडला तो सरकारांत आणिला. तुम्हीं त्याजकडून रुपये नेले आहेत ते सरकारचे आहेत. तरि सदरहू ऐवज पाठऊन देणें म्हणोन पेशजीं तुम्हांस लि-

६१. पूर्तकाल=पोतुंगाल. पूर्तकाली का- लाइन इकडे येत असत. अद्यापीही ह्या गढ पोथी लिहिण्यास घेत असत ते पोतुंगालाकडून पोथी लिहिण्याचा प्रघात आहे.

एजेन्सी ऑफिस
करलंगपुत्र चव्हाण
रठडरण तय्यदधन
पफनभम चरलनभ
पसर करलंग

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

हिले अमनां अद्यापवर पाठवीत नाही. हे गोष्ट कार्यास येणार नाही. हल्लीं देखत पत्र मदरहू रुपये सेवकाचे पदरीं घालून हुजूर पाठविणें. तैसेंच सोंधेकरांचा मुलुख आहे तो सरकारचें स्वराज्य आहे ऐसे असतां कूर्मगड व सदाशिवगड हे दोन्ही किल्ले तुम्हीं घेऊन ठाणीं ठेविलीं आहेत म्हणोन कळलें. तरि हरदू किल्यांबरील तुम्हीं आपलीं ठाणीं उठऊन, किल्ले खालीं करून, सेवकांचे स्नाधान करणें व यांचा पावती घेऊन हुजूर पाठवणें. आणि तुम्ही भाद्रपद शुद्ध चतुर्थी होतां आपलें मामान सद्धां येऊन राजपुरी जवळ सरकारच्या फौजांस सामील होणें. येणें प्रो तुम्हीं केल्यास तुमचे संस्थानचें व तुमचें कल्याण आहे न केल्यास तुम्हास नतीजां पोंचेल. स्पष्ट समजोन वर्तणूक करणें म्हणोन पत्र व गोवरनदोर राजा व सकटतार दिवाण यांस वस्त्रे साबाक [ला ?] दस्तुर येऊन सेवकास आज्ञा जालिया गोमांतकास जाईन. हे गोष्ट जालियानें फिरंगी दबाव खऊन आपलें ठिकाणीं रहातील. वळवळ करूं शकणार नाही. महाराजांचे ध्यानास आलिया येणें प्रो पत्रे वस्त्रे पाठवावयाची आज्ञा करणार स्वामी समर्थ आहेत व येथून सेवकाची खानगी उत्तम प्रकारे करून द्यावयाविशीं जिवुबा सबनीस यांस आज्ञा असावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१४७]

॥ श्री ॥

पै॥ छ ५ मोहरम.

सेवेशीं नारायण भास्कर साष्टांग दंडवत विज्ञापना. गोवेकर फिरंगी यांकडाल बातमीचा मजकुर तरि राजपुरीहून ज्येष्ठ अखेर माशी गलबतावरून वकील येऊन नेहमी गोव्यास येऊन राहिला आहे. त्याजकडून गलबत राजपुरीस जाऊन मागती सांप्रत आलें. जंजिऱ्यावर मसलत श्रीमंतांची जाली आहे, जंजारा घेणार, त्यास या समयास तुम्हीं आपली कुमक उपराळा जळभागें करावा, सामान सरंजाम आपणास पोहोचवावा, आपली शरम या वस्त्रां तुम्हीं राखावी. तैसेंच मर्दनगडास तुमचा मुख्य राजा मारला गेला असतां तुम्हीं आजि पावेतो काहीं प्रतिकार करून दाखविलें नाही, तरि मर्दनगडाचा नूड ध्यावा, येविषयीं दृ मु त व जे करितात. परंतु आजवर फिरंगी याजवळ नमात किंवा लढाईचा पोखता सरंजाम नाही. दरसाल जहाज एक येतें. व तीन वर्षांनीं चार पांच गॅल्यां व मोठी जाहाजें तारकती सु ब रां चीं यावी त्यास हे तिसरे साल आहे. यंदा भाद्रपदमाशी गणेश चतुर्थी मार्जी पांच जहाजें घेऊन नवा राजा येणार. तीं जाहाजें पूर्वकालाहून आल्या उपरांतीक आधीं मर्दनगड-

७०. नतीजा ? शिक्षा, उपद्रव ?

७१. गोवरनदोर=गवरनर.

१४७/७२. गल्यां=गाली दणून इंग्रजी नांव
फिरंगी राजास असं पोर्तुगीज लोकांचें तारु.
करलगुड घडजंज
रठडडण तयदधन
पफनभम यरलबध
पसर कशर

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

चे गळीं पडवि, हा त्यांचा मनसबा आहे. बादलै शमलांचा यांचा करार मदार होऊन वर्तमान आढळेल ते सेवेशीं लेहून पाठवीन. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. *

[१४८]

॥ श्री ॥

पै॥ छ ५ मोहरम.

सेवेशीं नारायण भास्कर साष्टांग दंडवत विज्ञापना. सांवतांचा व गोवेकर फिरंगी यांचा हर्षामर्ष गतवर्षा पासून लागला आहे. त्यास गोमांतकचे खाडी आलीकडील मुलुक याणीं घेऊन सारे मुलकाची जप्ती केली. रहातां तीन ठाणीं राहिलीं. येक हलर्ण, दुसरी डिचेली, तिसरे तेरेखोल या तीन ठाण्यांत फिरंगी यांचे लोक आहेत. ठाण्या बाहेर नाक्या नाक्यावर चौक्या यांच्या बसल्या आहेत. सामान बाहेरून जाऊ पावत नाहीं. दोन तीन जुंजे यांची त्यांची जालीं. त्यांत फिरंगी यांचे सामान बहुत, बरींच दारू गोळीची मोठी मार. तथापी एक दोन वेळां यांचा जोरा होऊन फिरंगी मोडून माघारे घातले. वीस बावीस फिरंगी यांजकडे सांपडला. त्यांस आणून कैदेत ठेविले आहेत. सांप्रत फिरंगी याजकडून बोली चाली लागली आहे. त्याजकरितां वाडीस फिरंगी होते त्यांपैकी एक दोघे गोंव्यास गेले आहेत. परस्पर यांचा त्यांचा तहरह व्हावा, ठाणीं यांचे स्वाधीन करावी, पुढे याणीं वारदेशांत न उतरावे, फिरंगी याणीं खाडी आलीकडे उपसर्ग न दावा, असा कारभार त्यांचा घाटत आहे. होतां होईल ते सेवेशीं लेहून पाठवीन. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१४९]

॥ श्री ॥

साहेबांचे सेवेशीं आज्ञांकित बयाजी नाईक, विज्ञापना, मेस्तर एलफिनस्टेन वकील दिम्मत इंग्रज कलकत्तेकर यांजकडील दिनचर्येची बातमी.

१. छ १० मोहरमचे वर्तमान. मशारानिले प्रातःकाळीं दापोडी पावेतो जाऊन सहल करून आले. अनुमिया हैदराबादकर नारायणजी डांकवाले यांशीं बोलून गेले. मुंबई व हैदराबाद व श्रीरंगपट्टण व बऱ्हाणपुरची पत्रे डांके बरोबर आलीं. जाब रा जाले. रिकाड कोशलदार व कर्णेल ग्रांट मुंबईहून बंगल्यास आले. सात मुक्काम केले होते. बेहरीस येऊन, देऊळ

७३. 'बादल' हे कोण !

* हा लिहिणारा नारायण भास्कर कोण !

७४. 'बराच' = सगळे काय ! मोडीत 'बेशेच' असेही होईल.

७५. बेहेरगांव = येथे एक कोरीव लेण आहे. हे बौद्धांच्या वेळचे आहे. मध्ये दोलेजय दिवाणखाना आहे. त्याचे शिरोभा

गी मोठा स्तूप असून त्यावर एक मोठे छत्र आहे. सास धर्म राजाचा डेरा असें ह्मणतात. दिवाणखान्याचे खांब मोठे उंच असून समोरासमोरील प्रत्येक दोन खांबांवर एक अशा अर्धलंब वतुलाकार मोठ्या लांकू

(पु. चा.)

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

पुढें जानकी रामअंकीं विराजे । रमा आदिनारायणा जेवि साजे ॥
असंभाव्य तो वायकळोळ गाजे । कपीवाहिनी माजि आनंद भाजे ॥ १०५ ॥
जनाच्या मना कारणें धीर केला कपेचा कपासागरा पूर आला ॥
कपाटष्टिने पाहिलें जानकीला । पुढें शीघ्र आळिगिलें त्या सितेला ॥ १०६ ॥
म्हणें दास हे श्लोक रामायणाचे । जरी अल्प सोपे चि नाना गुणांचे ॥
कितीएक पाव्हाळ टाकोनि मार्गे । कथा चालिली ते पुढें लागवेगें ॥ १०७ ॥

अकरावा प्रसंग प्रारंभ.

प्रतापें दिनेशू तपाचा हुंताशू । विरांमाजि ईशू सुरांचा सुरेशू ॥
मुनींचा महेशू महादेव धीशू । सदांचा उदामू बनारण्यवासू ॥ १ ॥
पिताकी शुळी बोलिजे रुद्रवाणी । जटाभार पंचाननू शूळपाणी ॥
हूरू शैलजावळभू भक्तपाळू । धराधार मृत्युंजयो तो कृपाळू ॥ २ ॥
महादेव शंभू गिरीजाबिलासी । सुवर्णाचळामाजि कैलासवासी ॥
विराजे रूपे गौर कर्पूर जेसा । दिसे धाम ढोळा सदाशीव तैसा ॥ ३ ॥
विषें कंठ काळा दिसे चंद्र मौळी । फणीधारकू बहि साने कपाळी ॥
असंभाव्य भोळा गळां वंडेमाळा । पहा मस्तकीं बोध जाती खळाळा ॥ ४ ॥
वसे भस्म अंगीं प्रभू वीतरागी । उदासीन तो सर्व सामर्थ्य त्यागी ॥
विधी शक्र हे सर्व ध्याती जयाला । महादेव तो वर्णितो राघवाला ॥ ५ ॥
म्हणे धन्य रामा विरा पूर्णकामा । असंभाव्य सीमा कळेना महीमा ।
महा थोर अद्भूत सामर्थ्य केलें । प्रतापें चि ब्रह्मादिकां सोडवीलें ॥ ६ ॥
तया रावणालागि प्रसन्न आम्हीं । विरंचीवरें मातला पापकर्मी ॥
ऋषी देव माझे बहू कष्टवीले । समर्था तुवां सर्व ही सोडवीले ॥ ७ ॥
अवंदीत घेतों तुझे नाम वाणी । पुजा अंतरामाजि कोदंडपाणी ॥
बहू काळ होतें बहू आर्त पोटी । प्रसंगें चि ये जाहली थोर भेटी ॥ ८ ॥
अकस्मात हा भेटिचा लाभ जाला । मनामाजि अद्भूत आनंद जाला ॥
सुरांकारणें संकटों पावलासी । मनोभावना राहिली तूजपाशीं ॥ ९ ॥
भविष्योत्तरें बोलिलीं बाल्मिकानें । पहातों चरित्रें तुझीं आवडीनें ॥
विषें पोळला प्राण भाजा निवाला । निजध्यास तो लागला पार्वतीला ॥ १० ॥

८५. दिनेश=सूर्य. ८६. हुताश=अग्नि. ८७. सुरेश=इंद्र. ८८. धीश=बुद्धीचा स्वामी.
८९. पंचानन=पंचमुखी. ९०. शैलजावळभू=पार्वतीपति शिव. ९१. फणीधारकू=सर्प धारण
करणारा. ९२. वंडेमाळा=मुंडक्यांच्या माळा. ९३. वीतरागी=वैराग्ययुक्त.

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
संगणकीकृत

समस्तां मनीं लागला ध्यास रामा । तुझे रूप ध्यातों सदां योगधामा ॥
 बहूसाल हें बोलणें काय देवा । अखंडीत हा लोभ आतां असाया ॥ ११ ॥
 प्रती उत्तरे राम बोलें महेशा । उदाराधिश सुंदरा देवधीशा ॥
 समर्था प्रभू लोकापाळा नृपाळा । लिळे जाळिशी पाळिशी या भुगोळा ॥ १२ ॥
 तुझा योग होतां चि आनंद जाला । पुढें देखतां प्राण माझा निवाला ॥
 दयासागरा सर्व सांभाळ केला । सुखानंद हेलवला तृप्त जाला ॥ १३ ॥
 पुढें बोलता जाहाला तो विरंची । म्हणे आजि हे धन्य वेळा सुखाची ॥
 तुझा योग होतां घडी अमृताची । बहू स्तूति केली रघूनायकाची ॥ १४ ॥
 किती बंधनें पावलों पूर्व पापें । बहू दीस ओसडिलें मायबापें ॥
 बहू कष्ट केलेसि देवाधिदेवा । कृपाळूपणें शीघ्र केला कुडावा ॥ १५ ॥
 तुम्हां वेगळे सर्व ही दीन झाले । त्रिकूटाचळीं बंदि झाले मिळाले ॥
 दिनासारखे जाहले दैन्यवाणे । प्रभू आमुचें दुःख तें कोण जाणे ॥ १६ ॥
 बहू कष्टविलें तया रावणानें । घडीनेंघडी त्रासिलें दुर्जनानें ॥
 गमे हानि येतां मनमार्जि चिंता । समस्तांस कोणी नसे सोडवीता ॥ १७ ॥
 बहू वोखटी वेळ येऊन गेली । कृपासागरा धावणी शीघ्र केली ॥
 सुतालार्गि झेपावला व्याघ्र तैसा । जगज्जन्मका तूं समस्तांस तैसा ॥ १८ ॥
 स्तुती उत्तरे बाळकू काय जाणें । बरे वोखटे सर्व कांहीं च नेणें ॥
 मुलें खेळतां मायबापास चिंता । तयाचे परी बोलताहे विधाता ॥ १९ ॥
 बहू स्तूति केली तया ब्रह्मयानें । कृपाळूपणें वारिलें राघवानें ॥
 प्रसंगे विधीचें समाधान केलें । मनीं दुःख मार्गाल तें सर्व गेलें ॥ २० ॥
 पुढें बोलता जाहला वज्रपाणी । सदा सर्वदा गाइजे जो पुराणी ॥
 तया सूकृताचा बरा काळ आला । प्रभू रामचंद्रा तुझा योग झाला ॥ २१ ॥
 बहूतां परी राघवा ऐकलासी । पुरी पूरली लोचनांची असोसी ॥
 पुढें पाहतां देखतां रूप तूजें । जगन्नायका धन्य हें भाग्य माझें ॥ २२ ॥
 उणे कोटि कंदर्प हें रूप साजे । सदा सर्वदा योगि ध्यानी विराजे ॥
 मुनी शोधिती भक्त कोट्यानुकोटी । बहू साधनें ही नव्हे शीघ्र भेटी ॥ २३ ॥
 कितीएक योगी उदासीन जाले । गिरी कंदरीं तूज शोधित गेले ॥
 तयां अंतरीं भेटसी अल्प कांहीं । जनीं आमुच्या सूकृता पार नाहीं ॥ २४ ॥
 म्हणे इंद्र तो स्वामी देवाधिदेवा । जनीं सेवका आपुलासा म्हाणावा ॥
 घडेना मला भक्तिभावार्थ नाही । प्रभू सांगिजे जीं मुखें कार्य कांहीं ॥ २५ ॥
 म्हणे राम गा वज्रपाणी प्रसंगे । रथ मातळी धाडिला लागवेगे ॥

e बहुदीस ओसडिलें माय बापें-बहुदीस ओसडिलें मायबापें । गाइजे जो-देव ऐको.
 १४. कंदर्प=मदन. राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

तुवां कार्य ते सर्व पूर्वा च केलें । रथारूढ होऊनियां येश आलें ॥ २६ ॥
 पुन्हा मागुतें एक आतां करावें । निमाले कपी ऋक्ष त्या ऊठवावें ॥
 सुधामेघ पाडूनियां लागवेगीं । महा वीर ते ऊठवीं ये प्रसंगीं ॥ २७ ॥
 मुखें बोलता जाहला चक्रपाणी । तेणें थोर संतोषला वज्रपाणी ॥
 प्रसंगीं त्या थोर आनंद जाला । नमस्कार केला रघूनायकाला ॥ २८ ॥
 जैलेशास आज्ञापिलें ते चि काळीं । महा मेघ ते चालिले अंतराळीं ॥
 असंभाव्य ते जाहली मेघवृष्टी । तिणें भीजली सर्व ते प्रेतसृष्टी ॥ २९ ॥
 कपी रीस ते सर्व आले निमाले । नमस्कारिला राम सैन्या मिळाले ॥
 कळेंना कळा कोण या राघवाची । मनीं कल्पितां हांव पुरे मनाची ॥ ३० ॥
 निमाले कपी पावले दिव्य देहो । मिळाला रिसां नानरांचा समूहो ॥
 सुवेळाचळामाजि ते भार आले । क्षमारूप तैत्ति चि सर्व मिळाले ॥ ३१ ॥
 मिळाले बहू देव कोट्यानुकोटी । असंभाव्य दोहों दळामाजि दाटी ॥
 मुखें बोलती देव त्या राघवाला । स्तुती उत्तरीं तोषवीती दयाळा ॥ ३२ ॥
 प्रसंगें चि आज्ञा समस्तांस द्यावी । पुन्हा मागुती सर्व चिंता असावी ॥
 तुम्हीं हो अयोध्यापुरीमाजि जावें । विलासें बहू राज्य सूर्वे करावें ॥ ३३ ॥
 प्रती उत्तरीं राम बोले समस्तां । म्हणे हो बरे जाइजे शीघ्र आतां ॥
 समस्तां तुम्हीं भूवनामाजि जावें । विलासें बहू राज्य सूर्वे करावें ॥ ३४ ॥
 मुखें बोलतां राम ते देव तोषें । करीं पीटती टाळिका नामघोषें ॥
 नमस्कार केला रघूनायकाला । समस्तां मनीं थोर आनंद जाला ॥ ३५ ॥
 रवी पावकें येम नैऋत्यनार्ये । जैलाल्ये र्धनाल्ये रघूनायकातें ॥
 गुरु अंगिरा देव गंधर्व ते ही । बहू बोलते जाहले सर्व कांहीं ॥ ३६ ॥
 ऋषी देव गंधर्व सर्व मिळाले । स्तुतीउत्तरीं बोलते शीघ्र जाले ॥
 समस्तांसि सन्मानिलें राघवानें । गुणां किन्नरादीक गाती पुराणें ॥ ३७ ॥
 निरोपें चि त्या चालिल्या देवकोडी । पुढे शीघ्र बीभीषणू हात जोडी ॥
 स्मर्या मला थोर आतां करावें । घडी एक लंकापुरीमाजि जावें ॥ ३८ ॥
 धरावें मनानाजि देवाधिदेवें । जनीं सेवकालागि कांहीं घडावें ॥
 करावें समर्थ जिणें श्रेष्ठ्य माझें । घडावें महद्भाग्य हें दास्य तूझें ॥ ३९ ॥
 प्रती उत्तरीं राम बोले तयासी । म्हणे धन्य बीभीषणा-गुणराशी ॥
 प्रसंगें सखा बंधु तूं जोडलासी । पुरेना तुझे संगतीची असोसी ॥ ४० ॥
 प्रीतीच्या सुखा लागीं कैसें वढावें । गुणाच्या गुणाला किती आठवावें ॥

१५. सुधामेघ=अमृताचे ढग. १६. जळेंना कळा कोण. १७. मनीं कल्पितां हांव पुरे मनाची-न
 चाले पुढें बुद्धि ब्रम्हादिकांची. १८. जळाल्ये र्धनाल्ये रघूनायकातें-कुबेर १०० लालाडग=भस्म.
 राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
 संगणकीकृत

बहूसाल तूं राखिला स्नेहवाद । जनामानि तूं धन्य साधू अगाधू ॥ ४१ ॥
 स्नेहाळा तुंवा आजि ऐसें करावें । पुरीमाजि त्वां सुप्रियालागि न्यावें ॥
 विलासें बहूतां परीं सूख दावें । कपी ऋक्ष घेऊनि वेगें उठावें ॥ ४२ ॥
 सखा सुप्रिया सारखा कोण आहे । मनामाजि बीभीषणा तूं च पाहें ॥
 जिवेशीं सखा आमुचा साद्य जाला । अमंभाव्य हा वीरमेळा मिळाला ॥ ४३ ॥
 जनीं मैत्रिकी राखिली सुप्रिवानें । बहूसाल हा कष्टला जीव प्राणें ॥
 स्वये देखिलें सांगणें काय तुम्हां । कपी पूजितां पावलें सर्व आम्हां ॥ ४४ ॥
 पुढें शीघ्र बीभीषणें ते चि काळीं । अती आदरें ठेविलें वाक्य भाळीं ॥
 करीं घेतलें प्रीतिनें सुप्रियाला । म्हणे आजिचा काळ हा धन्य जाला ॥ ४५ ॥
 समर्था गुणें तूं सखा जोडलायी । तुझा योग हा पार माहीं सुखासी ॥
 कपी ऋक्ष घेऊनि तैसा निघाला । पुढें शीघ्र लंकापुरीमाजि गेला ॥ ४६ ॥
 जळें निर्मळें सर्व अभ्यंग केलें । अळंकार चिरें कपी तोषवाले ॥
 बहूतां परींचीं सुगंधें फुललें । समस्तांसि नाना रसें तृप्त केलें ॥ ४७ ॥
 रिसां वानरांला पुजा सांग जाली । बहूसाल बीभीषणें स्तूति केली ॥
 महावीर विश्रांति पावून तेथें । निघाले पुढें सर्व हो राम जयें ॥ ४८ ॥
 सुगंधी बहू घातल्या पुष्पमाळा । 'अं'नीळें सुखें वास नेला भुगोळा ॥
 प्रभूला नमस्कार साष्टांग केले । मिळाले कपी ऋक्ष सुखें निवाले ॥ ४९ ॥
 सभेमाजि आली बहूसाल शोभा । पुढें राहिला हात जोडोनि ऊभा ॥
 प्रसंगीं तयें राम बीभीषणाला । सुधाउत्तरी बोलता शीघ्र जाला ॥ ५० ॥
 म्हणे गा विरा त्वां पुरीमाजि जावें । ध्रुवाचे परीं राज्य तेथें करावें ॥
 शशी सूर्य तारागणे अंतराळीं । असावें सुखें भोगिजे सर्व काळीं ॥ ५१ ॥
 पुढें बोलिजे शीघ्र नैऋत्यनार्यें । म्हणे वासना पूरवावी समर्थें ॥
 प्रभू बोलतां चित्त माझे न राहे । पहावी अयोध्यापुरी वासना हे ॥ ५२ ॥
 पुरीमाजि भद्रासनीं तूं नृपाळा । महोत्साह उत्साह पाहेन डोळां ॥
 उदारा प्रभू सौख्य पाहेन संगें । निरोपें चि मी शीघ्र येईन मागें ॥ ५३ ॥
 सर्वे घेतलें वीर बीभीषणाला । रघूराज तो वानरेशीं निघाला ॥
 असंभाव्य तो वाद्यकळोळ जाला । पुढें सिद्ध केलें महा पुष्पकाला ॥ ५४ ॥
 नसे तूळणा रत्नमंडीत यैन्न । महीतुल्य त्या आणवीलें विमाना ॥
 तयारुढ तो जाहला राम वेगीं । कपी वीर ते आपुलाच्या विभागीं ॥ ५५ ॥
 विमानावरी रामराजा विराजे । वरी बैभले ते कपी रीस राजे ॥

१००. अनोळ=वाता. १. सुधाउत्तरी=मोड/अन्दांनी. २. पुष्पक=रावणाचें विमान.

यान=वाहन.

पुणे
 ए.जी. ओ.अ.म.
 करलंगपुत्र चवजसज
 रठडरण तय्यदधन
 प.फ.न.भ.म. यरलनभ
 प.स.र. क.स.र.

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

सुमित्रासुतू वैसला सैव्य भार्गी । जगन्मात सीता तया वामभार्गी ॥ ५६ ॥
 विमानावरी वाजती घंटमाळा । खडे घोष हेलवती मुक्तमाळा ॥
 समुद्रोदकी पूर्ण तारुं च जैसै । नभामाजि ते चालिले भव्य तैसै ॥ ५७ ॥
 पुढे चालतां चालतां लागवेंगी । सितेलांगि ते राम सांगे प्रसंगी ॥
 रणामंडळीं आट राक्षसकूळा । त्रिकूटाचळू दाखवीली सुवेळा ॥ ५८ ॥
 असंभाव्य पालाणिला सेतु जेथे । स्वये वास दर्भासनीं योग तेथे ॥
 स्त्रिया रत्नमंडीत नानाविलासी । समुद्रातिरीं भेटला तोयरीशी ॥ ५९ ॥
 बळें आगळा वीर बाळी निमाला । दिलें राज्य तेथे कपी सुग्रीवाला ॥
 अकस्मात जाली हनुमंत भेटी । तटाकें नद्या दाखवी वीर जेठी ॥ ६० ॥
 जटायू पुढे पावला स्वर्गलोकी । जैनस्थान हें रम्य गोदातटाकी ॥
 पुढे चालतां राम राजाधिराजें । तया राहवीलें ऋषी भारद्वाजें ॥ ६१ ॥
 कर्पीचीं दळें भूतळीं दाटि जाली । तया भारद्वाजें बहू स्तुति केली ॥
 पुढे भाडिले मारुतीलांगि देवें । म्हणें गा विरा भ्रातया भेटवावें ॥ ६२ ॥
 प्रभू बोलतां वीर तैसा निघाला । तया गूहकार्ने नमस्कार केला ॥
 स्तुती बोलतां तो समाचार सांगे । नंदीग्राम तो पावला लागवेंगे ॥ ६३ ॥
 कपी देखिला भव्य रामानुजानें । नमस्कार केला तया बांधवानें ॥
 कपी भेटला बैसला स्वस्थ जाला । समाचार साकल्य सांगे तयाळा ॥ ६४ ॥
 म्हणे मारुती बांधवाच्या वियोगें । पळें भासती तीं किती काळयूगें ॥
 महद्भाग्य आलासि येणें प्रसंगी । श्छूनाथ तो भेटवी लागवेंगी ॥ ६५ ॥
 उदासीन तो बंधु त्या राघवाचा । वदे मारुतीलांगि कारुण्यवाचा ॥
 बहू कष्टलो काळ गेला दुखाचा । कधीं राम भेटेल सिंधू सुखाचा ॥ ६६ ॥
 वृथा संपदा राज्य हें काय कीजे । उदासीन या राघवाला नमीजे ॥
 पदे भोगिजे ते मदे बांधिजे ते । दिसेदीस आयुष्य हें व्यर्थ जाते ॥ ६७ ॥
 कितीएक ते भाग्य भोगून गेले । पुन्हा मागुती मृत्युपंथे निमाले ॥
 कितीएक साधू उदासीन जाले । महीमंडळीं लोक सुखें निवाले ॥ ६८ ॥
 भळे जाणती संपदा दुःखदाती । स्वहीतापरा प्रास होतो निपंती ॥
 हारादीक ते तापसी या च लागीं । सदां सर्वदां फीरती वीतरागी ॥ ६९ ॥
 म्हणोनी मला राघवें वीण काहीं । सदां सर्वदां वैभवं जाड नाहीं ॥

१. सव्य=या शब्दाचा अर्थ “ डावा ” असा मूळचा आहे. परंतु लोक “ उजवा ” असा चुकीने समजतात. बाप्रमाणेच परोक्ष व अपरोक्ष बांचाही अर्थ लोक विपरीत समजतात. ५. वामभार्गी=डावेकडे. ६. मुक्तमाळा=मोल्यांचे हार. ७. पालाणीला=खोगिरा-सारखा घातला. ८. तोयराशो=समुद्र. ९. नंदीग्राम=नाशिक शहर.

कलंगुड चळसज
 टठडण तयदधन
 पफनभम यरलनश
 पसर करस

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

मला भेटवीं राम आत्मा जगाचा । वदे मारुतीलागि तो दीन वाचा ॥ ७० ॥
 म्हणे मारुती धन्य गा धन्य साधू । महाशक्ति वीरक्ति बोधे अगाधू ॥
 नव्हे साधनें भेटि ब्रह्मादिकाला । तुम्हालागि भेटीस तो राम आला ॥ ७१ ॥
 नमस्कार केला तथा मारुतीने । रजे डोरलें भाळ माहा विराने ॥
 प्रिती लागली अंतरा ते ढळेना । म्हणे धन्य गा धन्य लीळा कळेना ॥ ७२ ॥
 तथा देखतां चित्त सूखें निवाले । मनामाजि तें थोर आश्चर्य केलें ॥
 म्हणे वीर अद्भूत वैराग्य कैसे । महद्भाग्य हें मानिले तृण जैसे ॥ ७३ ॥
 पुढे वीर रामानुजे काय केलें । पुरीमाजि शत्रूघना पाठविलें ॥
 समस्तां ब्रसिष्ठादिकां जाणविलें । असंभाव्य ते सैन्य पालांणवीलें ॥ ७४ ॥
 म्हणे वीर तो राम येईल आतां । सुखी जाहली मुख्य माता समस्तां ॥
 प्रसंगें तये थोर आनंद जाला । पुरीमाजि तो लोक सवें मिळाला ॥ ७५ ॥
 पुढें शीघ्र पालांणिले दिव्य घोडे । मर्हामंडळीं त्यांस नार्हीत जोडे ॥
 असंभाव्य तीं होंसती दिव्य घोडां । उफाळें तयां धांवतां भूमि थोडो ॥ ७६ ॥
 मुठाळी झुली पाखरा मुक्तमाळा । बहू रत्नमंडीत भासे उफाळा ॥
 अळंकार भांगार मंडीत केले । बहूभार शृंगारिले सिद्ध जाले ॥ ७७ ॥
 गिरीसारिखीं चंड वाडें अपारें । बहू मातलीं कुंजरे थोरथोरें ॥
 पताका झुली रम्य दिव्यांबरच्या । बहू रंग लावण्य नाना परीच्या ॥ ७८ ॥
 महा मस्त ते हस्ति भारें निघाले । त्वरें चालतां भव्य सर्वांग डोले ॥
 भुमी हाणतां अंहुं वाजे खणाणा । बळें वाजती चंड घंटा घणाणा ॥ ८० ॥
 तथास्तु ते वीर कीर्तीक जाले । घडाडीत सेना असंभाव्य चाले ॥
 शिवीका बहूमाल सूखासनार्ते । पताका निशाणें फडाडीत वार्ते ॥ ८० ॥
 महावीर शत्रूघनू लागवेगीं । सुमंतू प्रधानू तथा शृंगारगीं ॥
 बहू वाय तो घोष गेला दिगंता । ऋषीराज वासिष्ठ त्या मुख्य माता ॥ ८१ ॥
 पर्दे चालिला मुख्य तो योगि बंधू । सवें घेतला मारुती वीर्यासधू ॥
 महा वीर दाधे पुढें शीघ्र आले । असंभाव्य ते भार मागे उदले ॥ ८२ ॥
 पुढें राम तेथूनि वेगीं निघाला । महा पुष्पकास्तु होऊनि आला ॥
 त्वरें पावतां पावतां नंदिश्रामा । कपी वीर तो दाखवी शीघ्र व्योमा ॥ ८३ ॥
 असंभाव्य ते तेज हेलावताहे । म्हणे गा कपी काय हें येत आहे ॥
 तथा सांगतो मारुती राम आला । नभामाजि तो पुष्पकास्तु जाला ॥ ८४ ॥

१०. पालाणवीलें=बोलविलें ११. पालाणिले=खोगीर चढविले (सं. पल्याण=खोगीर).

१२. मुठाळी=बैल इत्यादिकांवर जें हलक्या झुलिले खोगीर घालनास त्याला मुठ किंवा

मुठाळी म्हणतात. १३. अंहुं=हनीच्या पाखाळी

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

पुष्पकास्तु तय्यार
 पं. न. भ. म. चरलबश
 पं. न. भ. म. चरलबश

संगणकीकृत

पुढें रामभ्राता नमस्कार घाली । सुखाची असंभाव्य ते वेळ आली ॥
 तया देखतां सौख्य अद्भूत जालें । वरी पाहतां वान सन्निद्ध आलें ॥ ८५ ॥
 पुढें देखिला भव्य तो रामयोगी । असंभाव्य सेना तया पृष्ठभार्गी ॥
 त्वरें चालतां धांवतो रामभ्राता । नव्हे धीर त्या भेटिचा काळ येतां ॥ ८६ ॥
 बहू रम्य लावण्य कामावतारी । महा वीर दोघे रूपें योगधारी ॥
 तया देखतां रोमैं अंगों थरारी । सुखें पाहतां सर्व सेना थरारी ॥ ८७ ॥
 रूपें सारिखे वीर दोघे मिळाले । सुखाचे बहू कंप रोमांच आले ॥
 पर्दी ठेविला मस्तकू बांधवानें । तया ऊठवीलें त्वरें राघवानें ॥ ८८ ॥
 स्फुरदूप आलिंगनी वीर गात्री । जळें लोटलीं रम्य राजीवनेत्री^{१२} ॥
 तयां शनरामानुजां भेटि जाली । प्रसंगीं तये सृष्टि सखें निवाली ॥ ८९ ॥
 सुमित्रासुता भेटला वीतरांगी । नमस्कारिली ज्ञानकी ते प्रसंगीं ॥
 खुणा दावितां रामराजाविराजें । कपीनाथ अलिंगिला योगिराजें ॥ ९० ॥
 पुढें भेटिचा लाभ नैऋत्यनाथा । पर्दी ठेविला शीघ्र येऊनि माथा ॥
 तयालागिं रामानुजें ऊठविलें । समस्तां विरां राघवें भेटविलें ॥ ९१ ॥
 प्रिती भेटला अंगदा जांबुवंतां । प्रसंगें कपी थोर थोरां समस्तां ॥
 स्तुतीउत्तरीं बोलती एकमेकां । स्नेहे लागला सौख्य जालें अनेकां ॥ ९२ ॥
 प्रितीनें तया गूढका भक्तराजा । कृपाळूपणें भेटला रामराजा ॥
 नमस्कार केला समस्तां विरांला । तयां अंतरीं थोर आनंद जाला ॥ ९३ ॥
 पुढें सर्व ही पुष्पकारूढ जाले । दळेंशीं महा वीर तैसे निघाले ॥
 अयोध्यापुरी देखतां सौख्य जालें । प्रसंगें रघूनायकें दाखविलें ॥ ९४ ॥
 रुर्दाच्या मनासारिखें वर्ततोहे । महीमंडळीं यान येऊनि राहे ॥
 भुमी उतरे रामबंधू सितेशीं । कपीनाथ सुग्रीव बीभीषणेशीं ॥ ९५ ॥
 कपी रीस ते भार कोट्यानुकोटी । दिसेना भुमी जाहली थोर दाटी ॥
 समर्थे विमानासि त्या पाठविलें । कुबेरासि भेटानया शीघ्र गेलें ॥ ९६ ॥
 असंभाव्य तो वादकल्लोळ जाला ॥ कपी पाहती भार अद्भूत आला ॥
 रजें व्योम आच्छादिलें सर्व कांहीं । विरां कुंजरां घोडियां मीति^{१३} नाहीं ॥ ९७ ॥
 कपी सर्व चाक्रींठले पाहताती ॥ गिरीचे परी भार अद्भूत येती ॥
 कपी भार ते देखिले राजभारे । पाहाया दळें लोटलीं तीं अपारें ॥ ९८ ॥

१२. कामावतारी=इच्छामार्गे करून अवतार घेणारा. १५ रोम=लोम=केश=आंगावसी-
 ल रोमांच (कांटा). १६. राजीवनेत्रीं=कमळा सारख्या डोळ्यांत. १७. वीतरांगी=भरत.
 १८. रुदाच्या=बसणाऱ्याच्या. १९. वर्तताहे=चलताहे. २०. मीति=गणती. २१. चाका-
 टले=चक्रोत झाले.

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
 संगणकीकृत

खुगा दाविती एकमेकांस तेथें । मुखें बोलती राहिला राम येथें ॥
 महा वीर ते मुख्य धांवोनि गेले । कपीभार त्यांमाजि वेगीं मिळाले ॥ ९९ ॥
 रघूनाथकालागि शत्रूघनानें । नमस्कार केला तया मंत्रिपानें ॥
 उभा वर्ग ते भेटले राघवाला । तया मानसीं थोर आनंद जाला ॥ १०० ॥
 सुमित्रामुता आणि त्या जानकीला । महा वीर तीहीं नमस्कार केला ॥
 प्रसंगीं समस्तां सिते भेटि जाली । सुखाची नदी अंतरामाजि आली ॥ १०१ ॥
 सुमंतू समर्था म्हणे पैल पाहें । ऋषी जन्मनी मंडळी येत आहे ॥
 तयें सांगतां राम तो सिद्ध जाला । पदीं चालतां तो पुढें शीघ्र गेला ॥ १०२ ॥
 पुढें देखिला तो ऋषी ब्रह्मनिष्ठ । कुळा रक्षिता तो कुळामाजि श्रेष्ठ ॥
 रघूनाथ तेथें नमस्कार घाली । स्तुती उत्तरें आदरें भेटि जाली ॥ १०३ ॥
 प्रसंगें नमस्कारिली मुख्य माता । बहू सौख्य जालें तयां भेटि होतां ॥
 समस्तां जर्गीला नमस्कार केले । तया देखतां प्राण त्यांचे निवाले ॥ १०४ ॥
 समस्तांस तो भेटला राम जैसा । यथामांग तो वीर सौमित्र तैसा ॥
 नमस्कार घाली बहू स्तूति केली । तया देखतां मंडळी ते निवाली ॥ १०५ ॥
 सितासुंदरीनें नमस्कार केले । असंभाव्य ते लोक तेथें मिळाले ॥
 स्तुती उत्तरें एकमेकांस जालीं । प्रसंगीं तये अंतरें तीं निवालीं ॥ १०६ ॥
 समस्तां समस्तां जणा भेटि जाली । पहाया सुखें लोकमांदी मिळाली ॥
 पुरीमाजि तो थोर आनंद जाला । मुखें बोलती हो सुखें राम आला ॥ १०७ ॥
 सुखें पाहतां मुख्यमाता मिळाल्या । सवें सुंदरा त्या असंभाव्य आल्या ॥
 वधूची बहू दाटणी थोर जाली । सिता सुंदरी शीघ्र तेथें मिळाली ॥ १०८ ॥
 नमस्कारिले नम्र होऊनि श्रेष्ठां । प्रसंगें चि भेटि वरिष्ठां वरिष्ठां ॥
 धडाडां नर्भी वाजती चंड भेरी । बहू वारितां जाहली दाटि थोरी ॥ १०९ ॥
 महा वैभवाची कथा राघवाची । जुनी सौख्यदाती च ब्रह्मादिकांची ॥
 पुढें राम ऊपासकें रामदासें । पुरी वर्णिली रम्य नाना विलासें ॥ ११० ॥

बारावा प्रसंग प्रारंभ.

पुढें चालिली ते असंभाव्य सेना । रजें मातलें व्योम पूढें दिसेना ॥
 कितीएक ते भार सन्मूख आले । समर्थास तीहीं नमस्कार केले ॥ १ ॥
 दळें राहिलीं दूरि वेष्टीत पाळा । कपीचक्र येकीकडे चंड मेळा ॥
 तथा मध्यभागीं ऋषी बंधु माता । महा वीर ते मुख्य चत्वारि कांता ॥ २ ॥
 उभा राहिला राम तो राजभारें । गृहें निर्विकल अंबरांचीं अपारें ॥

१२. अंबरांचीं निर्विकल
 राज्याचा विकास
 राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
 संगणकीकृत

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
 संगणकीकृत

सभामंडपीं धर्मशाळा विशाळा । गृहे रम्य अंतैर्गृहे चित्रशाळा ॥ ३ ॥
 बहूसाल दिव्यांवरें गोरयोरे । सुचित्रे विचित्रे अमोले अपारे ॥
 कितीएक त्या लाविल्या स्तंभोळी । प्रभा रत्नमंडीत तेजे झळाळी ॥ ४ ॥
 बहू रत्नमाळा बहू मुक्तमाळा । बहू लागले घोस नक्षत्रमाळा ॥
 कितीएक जाळीवरी अंतराळी । कितीएक मुक्ते निराळी निराळी ॥ ५ ॥
 सुटाळा किंवा मंडपीं टाळ देती । विशाळा स्थळामाजि त्या दिव्य ज्योती ॥
 सुवर्णासने दिव्य नाना परीचीं । कितीएक सिंहासने कुसरीचीं ॥ ६ ॥
 बहू ते फुलारे बहूतां परीचे । वरी घोस हेलवती माणकांचे ॥
 निळे पाच गोमेद श्यादेकांचे । बहू रंग नाना परी कांचनाचे ॥ ७ ॥
 नभामाजि त्या दिव्य नक्षत्रमाळा । तयाचे परी शोभती मुक्तमाळा ॥
 विराजे तया मंडपा मध्यभागी । ऋषी राम माता सखे बंधुवर्गी ॥ ८ ॥
 असंभाव्य ते संपदा वैभवाची । मुखे सर्व बोलावया शक्ति कैची ॥
 वरी पाहतां उंच आकाशपंथे । असंभाव्य ते भव्य लावण्य तेथे ॥ ९ ॥
 समूह ते बैसला स्वस्थ जाला । बधूमेळ अंतर्गृहामाजि गेला ॥
 ऋषी राम माता सखे बंधुवर्गी । स्नेह उत्तरे बोलिजे ते प्रसंगी ॥ १० ॥
 कितीएक तो काळ गेला वियोगे । असंभाव्य ते सौख्य संयोगयोगे ॥
 सरेना मुखे बोलतां मोह माया । निवाली मुखे पाहतां सर्व काया ॥ ११ ॥
 कर्पनाथ बीभीषणाला भुपाळे । रहाया गृहे दीधली ती विशाळे ॥
 तयामाजि ते सर्व ही स्वस्थ जाले । समर्थ बहू सोहळे दाखविले ॥ १२ ॥
 पुढे मंगलस्नान तेणे चि काळे । बहूसाल ते चालिले एक वेळे ॥
 कितीएक ते हाँटकाचे तटाकी । जळे ठेविली सेवके ग्रामलोकी ॥ १३ ॥
 असंभाव्य ती सिद्ध केली फुलेले । बहूतां परीचीं सुगंधेल तेले ॥
 किती चौकिया चौक गंगाळ पात्रे । विशाळे पवित्रे सुचित्रे विचित्रे ॥ १४ ॥
 सुगंधे रसे चोखण्या कालवील्या । यथासांग सामग्रिया सिद्ध केल्या ॥
 बहू आर्त पोटी उभा भर्त बंधू । करी प्रार्थना राम कारुण्यसिंधू ॥ १५ ॥
 प्रभू बोलता जाहला शीघ्र काळे । किजे मंगळस्नान या लोकपाळे ॥
 अयोध्यापुरीमाजि त्या सर्व लोकां । विरे सर्व संकेत केला अनेकां ॥ १६ ॥
 समस्तांस तात्काळ अभ्यंग जाले । महा लोक ते सर्व सखे निवाले ॥
 कितीएक सामग्रिया सिद्ध केल्या । कपीनाथ बीभीषणा पाठवील्या ॥ १७ ॥
 पुन्हा राम बोले वरिष्ठां वारेष्ठां । किजे मंगळस्नान हो सर्व श्रेष्ठा ॥

२३. अंतर्गृहे-जनानखाने. २४. किळा-कुळा, खिळे. २५. कुसरीचीं-करामतीचीं.
 २६. कपीनाथ-सुग्रीव, h बहूसाल-बहूसाली, अर्थात् बहूसाली सोने.

कलंगुड चक्रपत्र
 २४३८८८ तय्यद्वारा
 पणभूमि चरलबधू
 पसर करार

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
 संगणकीकृत

पुढें नक्षत्री लागीं देवाधिदेवें । म्हणे मंगळरानान तुम्हीं करावें ॥ १८ ॥
 समस्ती ययासांग अभ्यंग केलें । पुन्हा देव तो भ्रातयालागि बोलें ॥
 सखे बोलतां स्वामि देवाधिदेवा । तुम्हीं सांग अभ्यंग आधीं करावा ॥ १९ ॥
 बहूतां परी प्रार्थिलें बांधवासी । कितीएक ते सिद्ध जाले विलासी ॥
 उभी मंडळीं कूशळां नीपितांची । तिहीं मांडिली सांग सेवा प्रभूची ॥ २० ॥
 सभेभू क्रमें जाहली त्या प्रसंगी । नखें काढिली नाळरंगी तरंगी ॥
 नटानूट ते मोकळे केश केले । स्नेहे घालितां दिव्य चक्षू निवाले ॥ २१ ॥
 पुढें दर्पणी पाहिलें रूप रामें । प्रसंगी तये कोटि कंपदर्पणें ॥
 कळा बाणली भव्य लावण्य गात्री । असंभाव्य सौंदर्य राजीव नेत्री ॥ २२ ॥
 जळें पादप्रक्षालना सिद्ध जाली । पदीं लागतां स्वर्गगंगा निवाली ॥
 पदांगुष्ठ भागीरथी ओघ आला । जनें मज्जनें लोक निर्दोष केला ॥ २३ ॥
 पुढें तीर्थ वंदाने बंधूननानें । निवाले पवित्रोदकें तीर्थपानें ॥
 बहू लाविलें लांघना आवडीनें । मनीं मानिलें सौख्य या बांधवानें ॥ २४ ॥
 बहूसाल आयुष्य हो कल्पकोडी । घडावी सदां सर्वदां भक्तिजोडी ॥
 सुगंधें फुलेंलें चबावीत मायां । महा मस्तकीं मर्दिती लोकनाया ॥ २५ ॥
 बहू मर्दना सांग नाना परीची । लिळे काढिली ते मळी निर्मळाची ॥
 जळें निर्मळें घालिती उष्ण धारा । मुखें बोलती तोय आणीक सारा ॥ २६ ॥
 शिरीं घालिती तोय नेटें घळाळां । नद्या वाहती उष्ण बोधें खळाळां ॥
 सुगंधें चि दोहीं तिरीं पंक जाला । असंभाव्य तो भृंग तेथें मिळाला ॥ २७ ॥
 यथासांग अभ्यंग केलें भुपाळें । पुढें रम्य दिव्यांबरे शीघ्र काळें ॥
 महा तेज पुंजाळ ते लागवेगीं । विरें वल्कलें त्यागिलीं ते प्रसंगीं ॥ २८ ॥
 प्रसंगीं तये रत्नमंडीत मानें । पुढें पादुका ठेविल्या बांधवानें ॥
 वसिष्ठासि रामें नमस्कार केला । महा वीर तो बैसला स्वस्थ जाला ॥ २९ ॥
 बहू कस्तुरी केशरें ते चि काळीं । ऋषी राम विलेपवी गंध भाळीं ॥
 बहू भूषणें रत्नमंडीत रामें । अमूल्यें सुखें घेतलीं पूर्णकामें ॥ ३० ॥
 उटी घेतली घातल्या पुष्पमाळा । बहूतां परीच्या बहू रत्नमाळा ॥
 महा मस्तकीं हेम मुगूट साजे । असंभाव्य तो तेज-कळोळ माजे ॥ ३१ ॥
 वरी कीरटी कुंडले वैजयंती । अलंकार नाना परी टाळ देती ॥
 चिरे सुंदरें घातला भव्य धाँटा । कटीं किकिणी नागरा क्षुद्र घंटा ॥ ३२ ॥

१८. नापित=हावी. २१. समभु=स्मभु=हजामत. ३०. स्नेह=तेल. ३१. दर्पण=आर-
 सा. ३२. कंपधाम=मदनतेज. * घीतभर=हृत्पुत्र हात लांब असा जाळ्यासारखा वस्त्राचा
 पट्टा. हा कमरपट्ट्यासारखा हनवटीखालून घातला जातो. अशा घीतभर पांढऱ्या वस्त्राचा

पुढील
 पांढऱ्या
 वस्त्राचा
 पट्टा
 हा कमरपट्ट्यासारखा
 हनवटीखालून
 घातला जातो.

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

बरीं कंकणे मुद्रिका चापपाणी । ब्रिदे घातलीं अंई वांकी झणाणी ॥
 महीमंडळीं सर्व ही एक जाले । रघुनायका भव्य लावण्य आले ॥ ३३ ॥
 पहातां नसे तूळणा ही तुळायी । विराज बहु भूषणे दिव्य काया ॥
 ऋषीराज बंधू सखे आणि माता । सुखे पाहती राम हा सौख्यदाता ॥ ३४ ॥
 प्रीतीनें सुखे बोलता राम जाला । म्हणे स्नान कीजे तया बांधवाला ॥
 स्नेहे उत्तरे बोलतां शीघ्र तैसे । किजे मंगळस्नान नाना विलासे ॥ ३५ ॥
 जटाजूट ते मोकळे सर्व केले । मळे त्यागिले भव्य सुस्नात जाले ॥
 सुगंधे उटी घेतली पुष्पमाळा । अलंकार दिव्यांबरे रत्नमाळा ॥ ३६ ॥
 प्रसंगे समस्तांसि अभ्यंग जाले । सभोते सखे आप्त सर्व मिळाले ॥
 अळंकार दिव्यांबरे दिव्य माता । सुखे राघवा पाहती त्या समस्ता ॥ ३७ ॥
 फळे खाद्य नैवेद्य नाना परीचे । फळाहार ते आगिले कूसरीचे ॥
 बहूतां परीचे बहू उंच मेवे^{३४} । म्हणे राम सर्वास ते पाठवावे ॥ ३८ ॥
 समस्तांसि ऊदंड ते पाठवीले । फळे सेवितां लोक संतुष्ट जाले ॥
 स्वइच्छा स्वये सेविले अल्प कांहीं । जनीं सेवितां तूळणा त्यांसि नाहीं ॥ ३९ ॥
 जळे निर्मळे आचमने शुद्ध केली । समस्तांसि पाने बहू पाठवीली ॥
 विडे घेतले सर्व ही स्वस्थ जाले । असंभाव्य ते पाक ही सिद्ध जाले ॥ ४० ॥
 पुढे मंडळी सेवकांची मिळाली । विशाळे स्पळे सर्व ही सिद्ध केली ॥
 बहू चित्रशाळा बहू होमशाळा । सडे शिपिले घातल्या रंगमाळा ॥ ४१ ॥
 बहू रत्नमंडीत मोठी अचाटे । दुकांठी बहू मांडिली दिव्य ताटे ॥
 कितीएक तीं बत्तिसां वाटियांचीं । कितीएक विस्तीर्ण नाना परींचीं ॥ ४२ ॥
 असंभाव्य तीं रम्य चित्रे त्रिचित्रे । बहूतां परींचीं बहू तोयपात्रे ॥
 बहू आसनें दिव्य नाना परींचीं । असंभाव्य तीं घातलीं कूसरीचीं ॥ ४३ ॥
 बहूवर्ण दिव्यांबरे पटकूळे । बहूरंग नाना परींचीं दुकूळे ॥
 असंभाव्य तीं सौवळीं सिद्ध केलीं । कितीएक दिव्यांबरे आणवीलीं ॥ ४४ ॥
 पुढे भोजना सर्व ही सिद्ध जाले । कितीएक ते लक्षकोटी मिळाले ॥
 मिळाली ऋषीमंडळी ब्राह्मणांची । बहू भव्य मार्तंड जैसे बिरंची ॥ ४५ ॥
 बये धाकुटे थोर कोटयानुकोटी । स्थळे रुंधिलीं जाहली थोर दाटी ॥
 बहूसाल संतोषले थोर तोषे । असंभाव्य ते गर्जती नामघोषे ॥ ४६ ॥
 बहूसाल गंधाक्षता पुष्पमाळा । बरीं धोत्रपात्रे दिल्या रत्नमाळा ॥
 चिरे सुंदरे रम्य यज्ञोपवीते । धने चंदने दीधलीं ब्राह्मणांते ॥ ४७ ॥

३३. अंई=तोडे. ३४. मेवे=फळफळां. ३५. दुकूळे=पळे.

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

पुढें वाढिते जाहले शीघ्र काळीं । बहू दाटल्या त्या असंभाव्य बोळी ॥
 महा मंडपीं बैसला रामराजा । ऋषी मुख्य बंधू सखे आस बोजा ॥ ४८ ॥
 पुढें रत्न झाल्या बहू साल चंबू । सुवासी तयामाजि संपूर्ण भैंबू ॥
 स्थळे सर्व ही सिद्ध पूर्वीच केली । असंभाव्य अन्नं बहू आणवीली ॥ ४९ ॥
 कपीनाथ सुग्रीव बोभाषणाला । बहू धाडिलीं दिव्य अन्नं तयांला ॥ *
 रसें पूर्ण त्या कावडी लक्ष कोटी । पयामाजि नेतां असंभाव्य दाटी ॥ ५० ॥
 पुढें वाढिते जाहले पात्रधारी । असंभाव्य ते चालिले एकहारी ॥
 रुची रायतीं लोणचीं रम्य बोळी । बहू स्वाद शाखावळी शीघ्र काळीं ॥ ५१ ॥
 बहू वाढिला ओढेंतू तो सुवास । वैरीनै क्षिरी शर्करा पंच भक्षे ॥
 कितीएक आणीक नानापरीचीं । बहू वाढिलीं भिन्नभिन्नां रुचींचीं ॥ ५२ ॥
 सुगंधें तुपें वाढिती ते खळाळां । पयें घालिती थोर नेटें घळाळां ॥
 पुढें दिव्य नाना रसें पूर्ण पात्रे । सभा शोभली भव्य राजावनेत्रे ॥ ५३ ॥
 बहूसाल संतोष नाना सुवास । ऋषी मंडळी गर्जती नामघोषे ॥
 पुढें सर्व ओगारिती सावकाशे । सुखे जेविती सर्व नाना विलासे ॥ ५४ ॥
 गिरीसारखा ओदन शुभ्र वर्णे । बहू भक्षिले भक्ष संपूर्ण पूर्णे ॥
 कथा मागुती सांगती एकमेकां । असंभाव्य ते तृप्ति जाली अनकां ॥ ५५ ॥
 कडी वर्पिती आवडीनें फरां । ऋषी जेविती टेंकरीती डरां ॥
 पुरे हो पुरे अन्न उदंड शाले । बहू भोजनें कंठमर्याद आले ॥ ५६ ॥
 पुढें शीघ्र दैध्यादनें लागवेगीं । पुन्हा वाढिते जाहले ते प्रसंगीं ॥
 ऋषी रान बंधू सखे सर्व माता । मुखे बोलती सर्व ही तृप्ति आतां ॥ ५७ ॥
 सुवास रुचीचीं असंभाव्य तर्के । कदां ही कधीं नेणिजे स्वाद शर्के ॥
 सुखे सेविती जेविती लोक इच्छा । यथासांग संपूर्ण जालें स्वइच्छा ॥ ५८ ॥
 यथासांग तीं भोजनें सर्व जालीं । खळाळें बरीं आचमनें शुद्ध केलीं ॥
 सुपारी विडे दीधले कर्पूराचे । बहू चूर्ण ते शुद्ध मुक्ताफळाचे ॥ ५९ ॥
 सुवासी चतुर्भांग मागून घेती । सुखी जाहल्या सर्व ही वेदमूर्ती ॥
 बहूसाल मंत्राक्षता मंत्रघोषे । मुखे बोलती सर्व ही विप्र तोषे ॥ ६० ॥
 कपी रीस ते सर्वही तृप्त जाले । बहू भक्षिले अन्न सुखे निवाले ॥
 गिरीसारखीं राहिलीं सर्व अन्नं । विडे ध्यावया धाडिलीं त्यांसि पाने ॥ ६१ ॥
 यथासांग सर्वस्व संतृप्ति जाली । सभामंडपीं मंडळी ते मिळाली ॥

३६. अबू=पाणी, ३७. ओदन=मात. ३८. वराण=वरण, ३९. ओगारिती=वाढिती. ४०. दैध्यादन=इहीमात. ४१. मुक्ताफळाचे चूर्ण=गोखळाचा चुना, ४२. सुवासी चतुर्भांग=सुवासिक काव (गोळ्या).

करलगुण
 २४३४८
 पफनभम
 पसर

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

पुढें ब्राह्मणां मांडिली धर्मचर्चा । मुखें बोलती धन्य दीनू सुवाचा ॥ ६२ ॥
 पुढें दीन तो चालिला अस्तमाना । नमायासि आली असंभाव्य सेना
 कितीएक तीं दीवट्यांचीं अचाटे । सभामंडपां चाललीं दाट याटे ॥ ६३ ॥
 प्रसंगीं तये वादकल्लोळ जाला । दुरस्ता बहू लोक सुखें मिळाला ।
 विराजे सभेमाजि तो रामराजा । पुढें चालिल्या त्या कळावंत-फौजा ॥ ६४ ॥
 झणाणीत विणे मनोरम्य नादें । दणाणीत मुद्दग गंभीर शब्दें ॥
 अलापें कळा दाविंती रागमाळा । सुरें सुस्वरें माजली रंगवेळा ॥ ६५ ॥
 बहू ताळ कल्लोळ वाजे खणाणां । विणे वाजती तंतुनादें झणाणा ॥
 बहू गीत संगीत तें कूसरीची । भले जाणती ते घडी अमृताची ॥ ६६ ॥
 असंभाव्य तो नृत्यकल्लोळ जाला । सुखें पाहतां शुद्धि नाहीं जनांला ॥
 गुणी रातले मातले गायनानें । तदाकार ते वस्ति केली मनानें ॥ ६७ ॥
 अळंकार चीरें पुढें टांग केले । कळावंत ते सर्व संतुष्ट जाले ॥
 विसर्जी सभा तो पुढें रामराजा । निरोपें चि गेल्या बहू लोकफौजा ॥ ६८ ॥
 समस्तीं घडी एक विश्रांति केली । अकस्मात प्राभात ते प्राप्त जाली ॥
 पुढें सारिते जाहले नित्य नेम । महा वीर ते आपुलाच्या स्वधर्मे ॥ ६९ ॥
 सभे त्रैसिजे स्वामि देवाधिदेव । म्हणे आजि वेगीं अयोध्येस जावें ॥
 पुरी सर्व शृंगारमंडीत केली । असंभाव्य ते सर्व सेना निघाली ॥ ७० ॥
 महीमंडळीं मुख्य आधी पुराणीं । मुखें बोलिजे ते रवीवंशखाणी ॥
 अयोध्यापुरी धन्य हा पुण्यराशी । किती राहिले तापसी तीर्थवासी ॥ ७१ ॥
 मुनी संत योगी सदा वीतरागी । उदासीन साधू पराचे विभागी ॥
 ऋषीमंडळी सात्विकां सज्जनांची । महा योगी व्युत्पन्न विद्वज्जनांची ॥ ७२ ॥
 कितीएक ते मंडळी प्रेमळांची । कितीएक ते ब्राह्मणां सूशिळांची ॥
 मनस्वी किती ते यती ब्रह्मचारी । बहूतां परीचे बहू वेषधारी ॥ ७३ ॥
 सदां सर्वदां योग ध्यानस्य जाले । कितीएक ते काळ घेऊनि गेले ॥
 भुयारें मळ्या त्या बहूतां परीच्या । नदीचे तिरिं पर्णशाला मठाच्या ॥ ७४ ॥
 प्रभू देव हा सर्व ब्रह्मादिकांचा । जया वर्णितां शीणल्या वेदवाचा ॥
 स्वयें वास जेथें जगन्नायकाचा । महीमा वदे कोण त्या हो स्थळाचा ॥ ७५ ॥
 कितीएक ते राहिले भक्त ज्ञानी । कृपाळू बहू मुख्य नामाभिधानी ॥
 बहू सूरुती सूर्य जैसे तपाचे । सदा धर्मचर्चा अखंडीत वाचे ॥ ७६ ॥
 नदी चालिली भव्य ते पूर्णतोया । जनालागि आधार आली उपाया ॥
 शिवालें बहू बांधिलीं थोरथोरें । ध्वजा देऊलें शीखरें तीं अपारें ॥ ७७ ॥

३३. कळावंत फौजाचे वीरताचे ताफे

करुणगुप्त
 रठडरण
 पफनभम
 पसर

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

तडागें जळें निर्मळें कूप बावी । सदां सर्वदां राहिजे मानुभावी* ॥
 स्थळें निर्मळें निर्मळीं पावनानें । कितीएक कल्पतरूंचीं उद्यान ॥ ७८ ॥
 कितीएक त्या लागल्या वृक्षजाती । वनं वाटिका जीवनें पुष्पजाती ॥
 अयोध्यापुरी रम्य लक्ष्मण नांवे । महा रम्य विस्तीर्ण ते वीस गांवे ॥ ७९ ॥
 गृहें बांधिलीं तीं असंभाव्य उंची । कितीएक तीं पंच सप्ता खैणाचीं ॥
 सजे चौक दामोदरें थोरथोरें । विशाळें विचित्रें गवाक्षें अपारें ॥ ८० ॥
 बिंदी हाट बाजार चौवार कुंचे । असंभाव्य ते भव्य नाना परीचे ॥
 कितीएक तीं सारखीं दीसताती । महा धूर्त ते ही बळे भ्रांत होती ॥ ८१ ॥
 गृहें गोपुरांचा बहू दाट खेडा । हुंडे माडिया ऊपरा त्या अचाटा ॥
 महद्भाग्य श्रीमंत ते लोक तेथें । सदा सर्वदा दाटणी थोर पंथें ॥ ८२ ॥
 पुरीमाजिचे लोक आरोग्य भारी । मुळें लेकरें थोरले आणि नारी ॥
 करटें तयांमाजि कोणीच नाही । नसे द्वेष ना मत्सर सर्व कांहीं ॥ ८३ ॥
 सदानंद उद्वेग नाही जनाला । नव्हे वृद्ध ना मृत्यु नाही तयांला ॥
 कुरूपी महामूर्ख तेथें असेना । सुखाचे जिणें दैन्यवाणें दिसेना ॥ ८४ ॥
 पुरीमाजि ते सर्व ही लोक कैसे । सुवर्णाचळीं नांदती देव जैसे ॥
 प्रतापी बळाचे सदां सत्य वाचे । पुरीमाजि लक्ष्मण देहें जनांचे ॥ ८५ ॥
 बहू नीतिन्यायें विवेकें उपायें । कदा ही तया बाधिजे ना अपायें ॥
 बहूतां धनांचे उदारा मनांचे । विशेषा गुणांचे गुणी सज्जनांचे ॥ ८६ ॥
 पुरीमाजि त्या सर्व चातुर्य मोठे । कदा ही मनीं नावडे त्यासि खोटे ॥
 विलोमें वसे राम आणीक विद्या । कळा सर्व साधारणा सर्व साध्या ॥ ८७ ॥
 अळंकार दिव्यांबरे सर्व लोकां । सदां प्रीतिनें बोलती एकमेकां ॥
 महा वैभवाचे बहू सूरुताचे । पुरीमाजि ते लोक नानागुणांचे ॥ ८८ ॥
 पुरीमाजि ते दाटणी मंदिरांची । रिकामी भुमी ते रहायासि कैची ॥
 तया मध्यभागीं असंभाव्य तेथें । महा भूवनें उंच आकाश पंथें ॥ ८९ ॥
 गृहें गोपुरें निर्मळीं कांचनाचीं । बहूसाल विश्रांतिदातीं मनाचीं ॥
 महारत्नमंडीत तीं थोरथोरें । किती धाकटीं भव्य मोठीं अपारें ॥ ९० ॥
 भुमी बांधल्या पांच बंदी विशाळा । मनोरम्य त्या रेखिल्या चित्रशाळा ॥
 कितीएक दारें लघू थोरथोरें । स्थळें दिव्य तीं पाहतां सौख्यकारें ॥ ९१ ॥
 किती अन्न शाळा किती वस्त्रशाळा । कितीएक विस्तीर्ण त्या होमशाळा ॥
 किती नाट्यशाळा बहू रानशाळा । कितीएक त्या धर्मशाळा विशाळा ॥ ९२ ॥

* मानुभावी = मानानुभावी = थोर मनाच्या लोकांची. १४. वीस गांवे = वीस बोजने. १५.
 सदां सणांची = सात मजळी.

ए.जी. ओ.जे.म.
 करलगुपुत्र चक्रवर्ती
 ट.ड.ड.ग. तय्यदधन
 प.फ.न.भ.म. यरलनश
 प.स.र. क.स.र.

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

गृहं रम्य अंतर्गृहे हाटकाची । बहू हांसल्या पूतळ्या नाटकांची ॥
 भुयारे घरे वीवरें गुप्त द्वारे । स्यळें भव्य बैसावया घोरघोरे ॥ ९३ ॥
 सभामंडपीं ते असंभाव्य शोभा । बहू शोभतो हेमकळोळ गाभा ॥
 फुलारे बहू लाविले माणिकांचे । कितीएक ते घोंस मुक्ताफळांचे ॥ ९४ ॥
 मही-मंडळीं तेज पुंजाळ जाले । असंभाव्य ते सर्व लावण्य आले ॥
 विशाळा स्यळां निर्मिल्या भव्य भिंती । निळे पाच गोमेद ते ढाळ देती ॥ ९५ ॥
 बहू रत्न पुंजाळले ज्वाळ जैसे । असंभाव्य हारी उभे स्तंभ जैसे ॥
 विशाळें स्यळें निर्मिलें जाड कैशी । सुवर्णाचळामात्रि विस्तीर्ण नैशी ॥ ९६ ॥
 विचित्रा कळा कूसरी लेखनाच्या । बहू रत्नमंडीत त्या कांचनाच्या ॥
 सभामंडपीं फांकल्या रत्नकीळा । दिसे रंग तेथें निराळा निराळा ॥ ९७ ॥
 कितीएक तीं फांकलीं दिव्य किणें । बहूतां परींचीं बहू रंग वर्णे ॥
 कितीएक हेलवती हेमपर्णे । कितीएक घंटावळी त्या सुवर्णे ॥ ९८ ॥
 स्यळें शोभती रम्य बैसावयाचीं । बहूसाल तीं भिन्नभिन्नां परींचीं ॥
 कितीएक तीं रत्नमंडीत यानें । कितीएक सिंहासनें तीं विमानें ॥ ९९ ॥
 बहू बैसका दिव्य रम्यांवरांच्या । विचित्रा बहूरंग नाना परीच्या ॥
 वरी लोंबती घोंस मुक्ताफळांचे । कितीएक मुक्तावळी नाळियांचे ॥ १०० ॥
 कितीएक रत्नावळी रम्य कैशा । कितीएक मुक्तावळी शुक्र नैशा ॥
 प्रभेचे बहू घोंस हेलवताती । बहूतां परीच्या बहू रत्नजाती ॥ १०१ ॥
 स्यळें निर्मिलें रम्य विस्तीर्ण नाना । कितीएक बैसावया सर्व सेना ॥
 कितीएक विस्तीर्ण रीजांगणे तें । भुमी पाचबंदी महा रम्य तेथें ॥ १०२ ॥
 हुडे कोठ माड्या सजे मोठमोठे । उभे राहिले भव्य ब्रह्मांड वाटे ॥
 असंभाव्य चर्या लघु पंथ हारी । नभा भासवी रूप नाना विकारी ॥ १०३ ॥
 शैरोके कितीयेक त्या गुप्त वाटा । किती ऊपऱ्या अंतराळीं अचाटा ॥
 कितीएक त्या भक्ति संख्यारसाच्या । कितीएक त्या उंच तेरा खणांच्या ॥ १०४ ॥
 वरी रत्नकळसाचिया रम्य वोळी । रत्नाकीर्ण तैशा कळा अंतराळीं ॥
 वरी लागल्या सर्व नक्षत्रमाळा । मनीं भासती फांकती दिव्य कीळा ॥ १०५ ॥
 रत्नावंशिचे स्वर्ग विख्यात राजे । तयांच्या प्रतापें विधीगोळ गाजे ॥
 करी कोण संख्या तया वैभवाची । उणी वर्णितां बुद्धि ब्रह्मादिकांची ॥ १०६ ॥
 किती कोण लेखा मला मानवाला । मतीमंद मी काय वर्णू तयाला ॥
 म्हणे दास त्या अल्पशा भक्तिभावें । प्रभू बोबड्या उत्तरीं तोषावें ॥ १०७ ॥

१६. राजांगणा=मुख्य अंगण; दुसरीं उजवे व डावे राजविद्या, राजगुहा, राखण्यावळी. १७.

शैरोके=खिडक्या. १८. उपऱ्या=माड्या

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

तेरावा प्रसंग प्रारंभ.

पुरी वर्णिली हो यथासांग येथें । परी पाहतां दीसतें अल्प तेथें ॥
 मनीं संशयो श्रोतयां प्राप्त जाला । प्रतीउत्तरे काय दिव्हीं तयांला ॥ १ ॥
 अयोध्यापुरी स्वर्गलोकासि गेली । पुढें वोस होतां चि ते भन्न जाली ॥
 असेना जना राहणें वस्ति जेथें । खडे माणिकें कोण ठेवील तेथें ॥ २ ॥
 पुरें पट्टणें वोस होतों कितेकें । पुढें पाहतां दीसती सर्व टेकें ॥
 युगें लोटतां ही वसे अल्प काहीं । असंभाव्य हें तूं विचारुनि पाहीं ॥ ३ ॥
 असो तूटला संशयो श्रोतयांचा । पुढें राहिला बोध जातां कयेचा ॥
 अयोध्यापुरा चालिले वीर जेठी । निघाले स्वयें भार कोट्यानुकोटी ॥ ४ ॥
 ऋषी राम ते चालिले नीज भारें । दळें चालिलीं दृष्टभागीं अपारें ॥
 शिवीका पुढें चालती दिव्य हारी । सखे लोक बंधू मधें रौंवणारी ॥ ५ ॥
 पुढें दाटले भार महारयांचे । दळीं घोष जाले गजां घोडियांचे ॥
 गिरीतुल्य सेना रिसावानरांची । बहू दाटि राक्षस लंकापतीची ॥ ६ ॥
 पुरी पावतां रूंधल्या सर्व वाटा । असंभाव्य तो जाहला दाट खेटा ॥
 शतांचीं शतें धांवती वेत्रेधारी । दळें मानलीं कोण कोणास वारी ॥ ७ ॥
 कितीएक ग्रामस्थ मध्ये चि गेले । कितीएक ते चूकले भ्रांत जाले ॥
 अयोध्यापुरीमाजि ऊर्भो अचाटें । गृहें गोपुरें पाहती दाट थाटें ॥ ८ ॥
 करीं रत्नताटें कितीएक हारी । असंभाव्य त्या चालिल्या दिव्य नारी ॥
 बहूसाल नीराजनें लक्ष कोटी । पुरीतूनि येतां पुढें थोर दाटी ॥ ९ ॥
 रूपे राजसा सुंदरा त्या प्रीतीनें । रघूनाथ ओवाळिती आवडीनें ॥
 मनामाजि ते लागलीसे अवस्था । सुखे पाहती येकपत्नीव्रतस्या ॥ १० ॥
 करीती बहू सुंदरा अक्षवाणें । कितीएक ओवाळिती निबलोणें ॥
 असंभाव्य थोवे तया नायकांचे । मुखें गर्जती भाट वेतौळ वाचे ॥ ११ ॥
 पताका निशाणें बहूरंग वणें । महातेजपुंजाळ मौतेंडपणें ॥
 वरी दाटली ती असंभाव्य छत्रें । भ्रमों लागलीं दिव्य छत्रें विचित्रें ॥ १२ ॥
 पहा हो पहा पैल तो राम आला । असंभाव्य हा वीर मेळा मिळाला ॥
 दिसेना पुढें पाहतां गर्द जाला । समस्तीं करे ताळिकाघोष केला ॥ १३ ॥
 पुढें सर्व ही भूवनामाजि गेले । महावीर ते बैसले स्वस्थ जाले ॥
 पुरीमाजि आनंद सर्वास जाला । उभे राहिले भाग्य हें राम आला ॥ १४ ॥

४१. रावणारी=राम. ५०. वेत्रधारी=छडीदार, चोपदार. ५१. थोवे=थवे. ५२. वेताळ=
 स्तुतिपाठक (सं. बैतालिक). ५३. मार्तेडुपणें=छत्राचा.

एजे
करलगुड
टडडण
पफनभम
पसर

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
 संगणकीकृत

द्वाभिर्युते पंक्तिमिताभिरिशः परीक्षकैर्दातृवरैर्युताभिः ॥
 शिष्टद्विजेभ्यो रमणप्रदेशे ददौ धनं वीक्ष्य गुणान्स तेषांम् ॥२१॥
 परीक्षकान्त्रैदिकशास्त्रिणश्च विद्यानुसृतं प्रददौ द्विजेभ्यः ॥
 स्वयं च दाता दमितारिसंघो धनं द्विजाधीपभुवि व्यवाप्सिर्ते ॥
 यामाष्टकत्रिकमखण्डमथ द्विजाभ्य-
 भूमाबुवाप धनधान्यमसौ स्वधुर्यैः ॥
 एतद् व्रतं नरवरः प्रतिहायनं य-
 चक्रे तदेव तनुजा अपि चक्रिरे "ते ॥ २२ ॥
 एवं स लक्षप्रमितद्विजेभ्यो धनं ददौ दीनजनप्रपालः ॥
 युधिष्ठिरो वाजिमखेषुदात्तत्रिष्वेव दातास्य तु पुत्रपौत्राः ॥ २३ ॥
 ये सूत्रमात्रधरविप्रजनास्तु तेभ्यः
 पञ्च स्ववेदनिरताश्च पुराणविज्ञाः ॥

द्वाभिरिति । ईशः सः शिष्टाः अवशिष्टा ये द्विजास्तेभ्यः तेषां गुणान् परीक्ष्य
 पंक्त्या दशभिर्मिताभिः परीक्षकैः पंडितैः दातृवरैश्च युताभिः द्वाभिर्युते
 रमणाख्यप्रदेशे धनं वित्तं ददौ ॥ २१ ॥

यामेति । असौ द्विजाभ्या एव भूमिस्तस्यां । यद्वा द्विजा एव अग्रभूमिः श्रेष्ठ-
 भूमिस्तस्यां धनं वित्तं तदेवं धान्यं बीजं यामानां प्रहराणां यत् अष्टकं तस्य यत्त्रिकं
 चतुर्विंशतिप्रहरान् त्रीनहोरात्रानिति यावत् । अखण्डं अविच्छिन्नं स्वस्य धुरं वहति
 ते धुर्याः मंत्रिणस्तैः करणीभूतैः अन्यत्र धुपैर्बलीवर्दैः उवाप गपति स्म ।
 नरवरः सः यत् एतत् व्रतं प्रतिहायनं प्रत्यब्दं । हयनोऽस्त्री शारत्समा इत्यमरः ।
 चक्रे तदेव तनुजाः बल्लालादयः पुत्राः पौत्रा अपि चक्रिरे कृतवन्तः ॥ २२ ॥

एवमिति । दीनजनप्रपालः सः एवं लक्षमितद्विजेभ्यः धनं ददौ । इदं दानं
 युधिष्ठिरापेक्षयातिरिक्तमित्याह । दाता युधिष्ठिरः त्रिष्वेव वाजिमखेषु तत् धनं
 अदात् अस्य तु पुत्रपौत्राः अपि अदुः अतः युधिष्ठिरापेक्षयाप्याधिक्यमस्य
 दानस्येति भावः ॥ २३ ॥

अथ दानव्यवस्थामाह । ये सूत्रमात्रेति । ये सूत्रमात्रं यज्ञोपवीतमात्रं तस्य धराः

१०. 'अथावशिष्टा बहवो द्विजैः सहस्रशस्तान् रमणाख्यभूमिम् । नीत्वा स तत्रापि च
 दिकप्रसंख्यद्वारेषु दातृवर्गिनियोग्यभिन्नान् ॥' पा० मे०. १८. अधिकोऽयं श्लोकः क्वचित् ।
 ११. 'यामाष्टकत्रिकमखण्डमथ द्विजेभ्यो द्वारेष्वहोदशसु मंत्रिणैः सुशिष्टैः । मुद्राः परीक्ष्य-
 चपरीक्षितविप्रसंघे प्रत्यब्दमेकविततार्जनतत्समोन्यः' ॥ पा० मे०. २०. 'एवं ददौ लक्षमितद्वि-
 जेभ्यः किंचिद्द्विहीनेभ्यः उदारधीः सः । प्रत्यब्दमेकं दत्तं च चारुं स्वर्गोऽपि कीर्तिं व्यतनो द्विजेन्द्रः' ॥
 पा० मे०.

एजो ओजः
 करलगुड चक्षुः
 रठडडण तयदधन
 पफनभम यरलभ
 पसर करण

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
 संगणकीकृत

आयुर्विदो गणिततत्त्वविदोऽपि ये ये
 दिक्पञ्चकं रमणके प्रददौ प्रधानः ॥ २४ ॥
 नार्यो नराः सुवसनाः सकला नगर्या
 निर्गत्य रत्नमयभूषणभूषिताश्च ॥
 दृष्टाः प्रपुष्टवरश्वाहनरूढदेहा
 द्रष्टुं ययुः प्रतिदिनं रमणप्रदेशम् ॥ २५ ॥
 या पर्वती नगरवासिजनैरुपेता
 मण्युत्तमामलविभूषणभूषिताभिः ॥
 ताभिः स्तनंधयसुतासुतसेविताभि-
 नारीभिरेणरिशुद्धाभिरुशत्तमाभिः ॥ २६ ॥
 मातङ्गकुम्भविगलन्मदवारिगन्ध-
 लुब्धालिगुञ्जितयुतायुतवाजिशब्दैः ॥
 पर्यन्तभूभवविशालरसालताल-
 शालालिकोकिलकलघ्वनिभासुरा या ॥ २७ ॥

ब्राह्मणचिह्नधराः न तु विद्वांस इत्यर्थः तेभ्यः पंचमुद्राः । ये स्ववेदनिरताः शाखा-
 णाठकाः ये पुराणविज्ञाः पौराणिकाः ये आयुर्विदो वैद्याः ये गणिततत्त्वविदः
 दैवज्ञाः तेभ्यः रमणके देशे दिशां पंचकं पंचाशन्मुद्राः ददौ ॥ २४ ॥

अयं पर्वती वर्णयन् रमणप्रदेशमेकेन वर्णयति । नार्य इति । प्रपुष्टानि अत एव
 वराणि वाहनानि आश्वादीनि तानि रूढाः देहाः एषां ते तथोक्ताः दृष्टाः सुवसनाः
 सुवस्त्राः रत्नमयानि यानि भूषणानि तैः भूषिताः सकलाः संपूर्णाः नराः नार्यश्च
 नगर्याः निर्गत्य प्रतिदिनं रमणप्रदेशं द्रष्टुं ययुः ॥ २५ ॥

अयं नवभिः श्लोकैः पर्वती वर्णयति । येति । नगरवासिजनैः उपेता युक्ता ।
 मणिभिः हीरकादिभिः उत्तमानि श्रेष्ठानि अत एव अमलानि यानि भूषणानि तैः
 भूषिताभिः । स्तनंधयाः स्तनपानाः याः सुताः कन्यकाः सुताः पुत्राश्चैतः
 सेविताभिः । आत्मजस्तनयः सूनुः सुतः पुत्रः स्त्रियांत्वमी । आहुर्दुहितरं सर्वेऽपत्यं
 तोकं तयोः सममित्यमरः । यद्वा स्तनंधयाः ये सुतासुताः कन्यापुत्राः तैः सेविताभिः ।
 यद्वा स्तनंधयाः सुताः यासां ताः स्तनंधयसुताः कन्यकाः स्नुषाः वा ताभिः सुतैश्च
 सेविताभिः । यद्वा स्तनंधयसुतानां कन्यकानां स्नुषाणां वा सुतैः पुत्रैः सेविताभिः ।
 नारीभिः प्रौढाभिरित्यर्थः उपेता युक्ता । उशत्तमाभिः कमनीयाभिः एण-
 शिशुद्विभिः मुग्धाभिरित्यर्थः उपेता या सा निखिलां हरिविधमूर्तं जिगायेति
 नवमश्लोकेनान्वयः ॥ २६ ॥

मातंगेति । मातंगानां गजानां कुम्भाः ॥ २७ ॥

कुम्भाः
 एणशिशुद्विभिः
 करलगुण्ड
 रठडठण
 पफनभम
 पसर
 चषजसज
 तयदधन
 यरलनय
 कशर

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

या सर्वतः परिसरित्तिनिजलौघ-
वीचीशतोद्गतसमीरणसेव्यमाना ॥
अभ्रंलिहैरपरि देवगृहैरपेता
मूर्धस्फुरत्कनककुम्भरुवा विचित्रैः ॥ २८ ॥
वामोरथद्विरदमानत्रयानजुष्टा
तुष्टान्तरद्विजसमूहविघोषघुष्टा ॥
योषापदाधिगतनूपुरशब्दरम्या
नम्याखिलैः स्थविरबालकसंघगम्या ॥ २९ ॥
पीनोन्नतातुलकुचस्थलरत्नमुक्ता-
मालात्रलिप्रचुरभाभिरुदारवाग्भिः ॥
वाराङ्गनाभिरभितोऽभिविराजमाना
हैमांबरभिरुगतातडित्प्रभाभिः ॥ ३० ॥

तस्य यो गंधस्तस्मिन् लुब्धाः ये अलयः तेषां यदुजितं तेन युता युताः एकत्र-
स्थिताः ये वाजिनः अध्वास्तेषां शब्दैः उपलक्षितेतिशेषः । यद्वा अयुतसंख्यानां
वाजिनां शब्दैः उपलक्षितेतिशेषः । पर्यंतभूः प्रांतभूः तस्यां भवाः विशालाः विस्तीर्णाः
ये भाम्राः तालाः शालाश्च तेषां या आलिः पंक्तिः तत्र ये कोकिलाः तेषां
कलध्वनिः तेन भासुरा शोभमाना । यद्वा पर्यंतभूभवविशालरसालतालशालेषु
ये अलयः भ्रमराः कोकिलाश्च तेषां कलध्वनिः तेन भासुरा । यद्वा अलीनां
भ्रमराणां कोकिल इव ध्वनिः अलिकोकिलध्वनिः तेन भासुरा या ॥ २७ ॥

येति । सर्वतः आसमंतात् परिसरंती या तटिनी नदी तस्याः यज्जलं तस्य
य ओघः पूरः तस्य या वीचयस्तरंगाः । भंगस्तरंगऊर्मिर्वा स्त्रियां वीचिरथो
र्मिषु इत्यमरः । तेषां शतानि तेभ्यः उद्गतो यः समीरणः बायु तेन सेव्यमाना
उपरि ऊर्ध्वप्रदेशे अभ्रंलिहैः मूर्ध्नि स्फुरत्कनककुम्भानां सुवर्णकलशानां रुचा कात्या
विचित्रैः देवगृहैः प्रासादैः उपेता या युक्ता ॥ २८ ॥

वामीति । वाम्यः वडवाः । बालः किशोरो वाम्यश्वा वाडवा वाडवं गणे इत्यमरः ।
रथाः प्रसिद्धाः द्विरदाः गजाः मानवयानानि शिबिकाः तैः जुष्टा सेविता । तुष्टांतराः
तुष्टचित्ताः । ययेष्टधनलाभादितिभावः । ये द्विजास्तेषां समूहाः तेषां विशिष्टो
यो घोषः वेदघोषः तेन घुष्टा घोषयुक्ता । योषाणां स्त्रीणां यानि पदानि चरणाः
तेषु अधिगतानि यानि नूपुराणि तेषां शब्देन रम्या रमणीया । अखिलैः जनैः
नम्या देवालययुक्तत्वादितिभावः । स्थविराः वृद्धाः बालकास्तेषां संघेन गम्या एतेन
सुप्रेवेशत्वं सूचितं ॥ २९ ॥

पीनेति । पीनौ पुष्टौ उन्नतौ उच्चौ अनुपमौ यौ कुचौ तयोः स्थलं

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

या मण्डलाधिपतिराजनियुक्तविप्र-
 संधैः समाश्रिततमा नटनर्तकैश्च ॥
 सूतैश्च मागधजनैरपि बान्दिसंधै-
 र्व्यापारनिष्ठवणिजां पटवेश्मभिश्च ॥ ३१ ॥
 मालूरपूगचयदाडिमजांबवादी
 रंभाफलैः पनसचूतभवैः फलैश्च ॥
 वैदूर्यमारकतहीरमुखैश्च रत्नै-
 र्मुक्ताफलैरपि च हृष्टनिवेशितैर्या ॥ ३२ ॥
 देवा उपर्यपि तदा सुरयानसंस्था
 यद्विप्रसंघकुतुकं प्रबिलोकयन्तः ॥
 तस्थुर्बलाहकसमूहतिरोहितास्ते
 नेदं महेन्द्रवसताविति भाषमाणाः ॥ ३३ ॥

उरःस्थलं तत्र याः रत्नानां हीरकादीनां मुक्तानां च मालाः माल्यानि तासां आवलिः
 पंक्तिः तथा प्रचुरा भा कांतिर्यासां ताभिः उदारा वाक् यासां ताभिः हैमानि
 हेममयानि अंबराणि वस्त्राणि यासां ताभिः अत एव उपयाताः प्राप्ताः या-
 स्तडितस्ता इव प्रभाः प्रकृष्टभायुक्ताः ताभिः वारांगनाभिः वेश्याभिः अभितः
 परितः विराजमाना शोभमाना ॥ ३० ॥

येति । मंडलानां ये अधिपतयो राजानः तैः नियुक्ताः ये विप्राः उभयवेतनास्तेषां
 संधैः समाश्रिततमा । एतेन सार्वभौमपदावाप्तिः सूचिता । नटः नर्तकैश्च समाश्रित-
 तमा । सूतैः पौराणिकै मागधजनैः बान्दिसंधैश्च समाश्रिततमा व्यापारनिष्ठवणिजां
 पटवेश्मभिश्च समाश्रिततमा या ॥ ३१ ॥

मालूरोति । मालूराणि नारिकेलानि बिल्वानि वा । मालूरः श्रीफले त्रिवे इति विश्वः ।
 पूगानि क्रमुकाणि तेषां चयः दाडिमानि प्रसिद्धानि जान्बवानि जंबुफलानि आद्यानि
 येषां तानि तैः फलैः पनसाः चूताश्च तेभ्यः भवैः फलैश्च युक्तेति शेषः । वैदूर्याणि
 विदूरात्पर्वताद्भवन्ति तानि वैदूर्याणि । विदुराब् इति अप्रत्ययः । मारकतानि
 हीराश्च मुखं मुख्याः येषां तैः रत्नैः हृष्टे आपणे निवेशितैः मुक्ताफलैश्च
 युक्ता या ॥ ३२ ॥

देवा इति । तदा दक्षिणाप्रदानसमये सुरयानेषु विमानेषु संतिष्ठन्ति ते सुरयान-
 संस्थाः । बलाहकानां समूहे तिरोहिताः अंतर्हिताः इदं कृत्यं महेन्द्रवसतौ अमराक्यां
 न इति भाषमाणाः देवा अपि यत् विप्रसंघकुतुकं यस्याः पर्वत्याः विप्रास्तेषां संघस्य
 कुतुकं कौतुकं विलोकयन्तः संतः उपरि तेषां निवेशितैः मुक्ताफलैश्च युक्ता या ॥ ३३ ॥

पाणिनीयव्याकरणम्
 ४.१.८८
 ४.१.८९
 ४.१.९०
 ४.१.९१
 ४.१.९२
 ४.१.९३
 ४.१.९४
 ४.१.९५
 ४.१.९६
 ४.१.९७
 ४.१.९८
 ४.१.९९
 ४.१.१००

संगणकीकृत

नागा नगेन्द्रपदभूविरोपयाताः
पातालतो मधुरगानविलुब्धचित्ताः ॥
यद्रम्यकौतुकविलोकनजातहर्षाः
शीर्षाणि रत्नविमलान्यधुन्नितान्तम् ॥ ३४-॥
सा पर्वती द्रुहिणनिर्मितवस्तुजात-
युक्ता जिगाय निखिलां हरिविश्वमूर्तिम् ॥
या कौरवेशभवने निखिलेनृपालै-
दृष्टार्जुनेन च तथा समराङ्गणे ताम् ॥ ३५ ॥
धन्नेषु गर्जत्सु च दीपिकासु सहस्रशो दीप्ततरासु मार्गे ॥
श्रितेषु चान्नेषु नरेषु मार्गं पश्यत्सु विप्रा नगरं ययुस्ते ॥ ३६ ॥
राजा तु वृत्तमाखिलं द्विजबद्धतस्त-
च्छ्रुत्वातिहर्षभरनिर्वृतमानसोऽभून् ॥
तस्मिन्नुपागतवति प्रशशंस तं च
प्रत्यब्दमस्य कुरु वृद्धिमिति ह्यवादीत् ॥ ३७ ॥

नागा इति । पातालादिति पातालतः नगेन्द्रः पर्वती तस्य पदं चरणः तस्य संबंधिनी भूः । यद्वा नगेन्द्रस्य पदं स्थानं तस्य संबंधिनी भूः भूमिः तस्याः विवराणि तेभ्यः उपयाताः आगताः मधुरगाने विलुब्धं चित्तं येषां ते तथोक्ताः यस्याः पर्वत्याः रम्यं यत्कौतुकं तस्य विलोकनेन जातः हर्षो येषां ते तथोक्ताः । रत्नैः मणिभिः विमलानि शीर्षाणि नितान्तं अधुवन् अकंपयन् ॥ ३४ ॥

सेति । द्रुहिणः ब्रह्मा । ब्रह्मात्मभूः सुरज्येष्ठ इत्यमरः । तेन निर्मितं यद्वस्तुजातं वस्तुजातिः । जातं जात्यौघजन्मसु इत्यमरः । तेन युक्ता सा पर्वती या कौरवेशभवने धृतराष्ट्रगृहे निखिलैः नृपालैः तथा तेन प्रकारेण अर्जुनेन समरांगणे दृष्टां तां हरेः विष्णोः या विश्वमूर्तिः विश्वरूपं तां जिगाय ॥ ३५ ॥

अथ संध्यायां ब्राह्मणानां नगरप्रवेशप्रकारमाह यन्नेष्विति । विप्राः ब्राह्मणाः यंत्रेषु तोकासु दारुसंसर्गादितिभावः । गर्जत्सु । दारुलक्षणं । तोफालक्षणं च मूले एव स्फुटीभविष्यति । सहस्रशः दीपिकासु मार्गे नगरप्रवेशमार्गे दीप्ततरासु सतीषु । अन्नेषु श्रितेषु पाचितेषु मार्गभोजनार्थं विप्राणामितिभावः पश्यत्सु सत्सु तां नगरं ययौ ॥ ३६ ॥

राजेति । राजा शाहुः । तत् वृत्तं दक्षिणाप्रदानरूपं तस्मिन् वाजिराजे उपागत वति सप्तारं प्राप्ते साति शेषं स्पष्टं ॥ ३७ ॥

राज्य
मराठी
विकास
संस्थेद्वारे
संगणकीकृत

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
संगणकीकृत

धनिकस्य गृहे समर्पितं धनमन्यत्र यथा प्रलभ्यते ॥
द्विजपाणितले तथार्पितं धनमन्यत्र नरैरवाप्यते ॥ ३८ ॥

नानाविधानि वसनानि महाधनानि
हैम्यानि भूषणवराणि च मौक्तिकानि ॥
रत्नानि ताम्रमयपात्रसमूहमेके

याता निजान् जनपदान्मुदिताः प्रगृह्य ॥ ३९ ॥

कोंकणस्था द्विजाः केचिस्समागत्येति तं जग्मुः ॥

त्वयि नाथे ब्राह्मणानां पीढायुक्ता द्विजप्रभो ॥ ४० ॥

अनूपदुर्गं यन्मास्ना वसयोत्यभिविश्रुतम् ॥

तत्संस्था श्लेच्छसंघाता बाधन्तेऽस्मान्प्रधानप ॥ ४१ ॥

द्विजातीनां वचः श्रुत्वा कनीयांसं सहोदरम् ॥

चिमाजिसंज्ञं शेषाच्च गच्छ श्लेच्छाश्विवारय ॥ ४२ ॥

स बाढमिति तद्वाक्यमाददे शिरसा नमन् ॥

विप्रा अपि निजान्गोहानाययुः स्वस्थमानसाः ॥ ४३ ॥

अयुते द्वे पदातीनां गृहीत्वा युद्धदुर्मेदः ॥

पञ्चाशच्चापि यन्त्राणि पाश्चात्यजलार्थं ययौ ॥ ४४ ॥

स सागरस्य तीरे हि समात्रितयमास्थितः ॥

श्लेच्छानां नाशने युक्तिं नैवापयैयद् द्विजाधिपः ॥ ४५ ॥

अत्र युद्धं कथं कार्यं ते समुद्रे वयं भुवि ॥

मदीर्यस्य परीक्षा च ज्यायसेदं नियोजितम् ॥ ४६ ॥

वृद्धैर्हेतुमाह धनिकस्येति । अन्यत्र ग्रामांतरे अन्यत्र अन्यजन्मानि ॥ ३८ ॥

अयं विप्राणां स्वस्वदेशप्रयाणमाह नानेति । एके मुदिताः दृष्टाः संतः निजान्
जनपदान् देशान् याताः गताः ॥ ३९ ॥

अयं वाजिराजस्य भ्रातुः कनीयसः चिमाजीतिप्रसिद्धस्य प्रतापं वर्णयति कोंक-
णस्था इत्यादिभिः षोडशैः । कोंकणस्था इति । तं वाजिराजं इति जगुः ऊचुः ।
इति किं त्वयि नाथे पालके सति ब्राह्मणानां पीढा युक्ता किं इति काकुः । अथवा
अयुक्तेति च्छेदः ॥ ४० ॥

अनूपेति । अनूपदुर्गं । जलप्रायमनूपस्यादित्यमरः ॥ ४१ ॥ ४२-४७ ॥

एवं मनसि विचार्य समुद्रं स्तौति त्रिभिः । हे समुद्रेति । हे समुद्र हे भगवन्
हे दयानिधे हे विप्रभक्त । यद्वा विप्रभक्तो यो हरिः विष्णुः तस्य कामिनी पत्नी लक्ष्मीः
तस्याः पिता जनकः । हे नदीपते । ब्राह्मणानां योर्थः प्रयोजनं । अर्थोभिदेय

कृतकार्यो भवेयं चेत्प्रवेक्ष्यामि निजां पुरीम् ॥

नो वेत्प्रणान्प्रथक्ष्यामि समराग्रौ निजैर्जनहम् ॥ ४७ ॥

हे समुद्र भगवन्दयानिधे विप्रभक्तहरिकामिनीपितः ॥

ब्राह्मणार्थकरणोद्यताय मे देहि मार्गमधुना नदीपते ॥ ४८ ॥

कामिनीजनकवत्समं निजं स्वान्तमद्य कुरु मा पयोनिधे ॥

शीतपर्वतसुतप्रगूहनात्त्वां शरण्यमिति मन्महे वयम् ॥ ४९ ॥

शीतपर्वतसुतप्रगोपनं शालकत्वं मनुसृत्य तत्कृतम् ॥

रक्षितासि यदि मामकीर्तितस्त्वं शरण्य इति तर्हि वक्ष्यसे ॥ ५० ॥

एवमस्य वचनं निशम्य तद्धारिधिः शरण्यातकामदः ॥

स्वप्न एव निजगाद हे द्विज श्वस्त्वधारिभसतिः प्रगृह्यताम् ॥ ५१ ॥

ततः समागत्य चिमाजिनामा सैन्येन सार्धं प्रणनाम वार्धिम् ॥

मार्गं ददौ तस्य विकृत्य वारि प्रमादिषु स्लेच्छगणेषु तूर्णम् ॥ ५२ ॥

युद्धं महत्तत्र बभूव साद्धं यामद्वयं तस्य च तैः प्रवीरैः ॥

हत्वा स तान्स्लेच्छगणान्समस्ताम्पुरं विवेतापभयो द्विजेन्द्रः ॥ ५३ ॥

संस्थाप्य तत्र द्विजवर्यमेकं सुरक्षकं वीरवीरैः समेतम् ॥

नौकाभिरुत्तोर्य स विप्रवर्यः पुण्याभिधां स्वां नगरीं जगाम ॥ ५४ ॥

रैवस्तुप्रयोजननिवृत्तिषु इत्यमरः । तस्य करणं आचरणं तत्र उद्यताय मे मह्यं
भवेनात्यंतावश्यं मत्कार्यं कर्तव्यमिति सूचितं । अधुना मार्गं देहि ॥ ४८ ॥

कामिनीति । हे पयोनिधे कामिनीनां पत्नीनां नदीनां ये जनकाः पर्वतास्तैस्तुल्यं
तद्वत् पाषाणतुल्यं कठोरमित्यर्थः । स्वांतं हृदयं मा कुरु न कर्तव्यमित्यर्थः । यद्यपि
माङ्गि लुङ्गिति सर्वलकारापवादेन लुङ्गा भाव्यं तथापि निषेधार्थो माशब्दोप्यस्तीति
न दोषः । शीतेति । वयं शीतपर्वतो हिमालयः तस्य सुतः मैनाकस्तस्य प्रगूहनात्
गोपनात् त्वां शरणे साधुः शरण्यः तं शरण्यं मन्महे जानीमः ॥ ४९ ॥

शरण्यत्वं प्रतिपादितं तत्तावन्न संभवतीत्याह शीतेति । शीतपर्वतो हिमालयः
तस्य सुतस्य प्रगोपनं रक्षणं शालकत्वं श्वशुरत्वं अनुसृत्य कृतं गङ्गां प्रां अकी-
र्तितः सकाशात् रक्षितासि तर्हि मयेति शेषः । शरण्य इति वक्ष्यसे । वचपरिभाषणे
इत्यस्मात् कर्मणिलृट् ॥ ५० ॥

एवमिति स्पष्टार्थमेतत् ॥ ५१-५४ ॥

कुप्यमिति । कुप्यं भाम्नादि अकुप्यं हेमरूप्यादि । स्यात् कोशश्च हिरण्यं च

१३. '०णाःपरित्यक्ष्यादितिनिश्चित्यतस्मिन्निर्वाहमे.

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

कुप्यं तथाकुप्यमपि प्रभूतं धनं ततस्स्यं यदवापि तेन ॥
 सर्वं स राज्ञे गजवाजिना च निवेदयामास गुणालयात् ॥ ५५ ॥
 बाजिराजस्य पुत्री द्वौ बभूवतुररिंदमौ ॥
 ज्येष्ठो बल्लालनामाभूत् कनीयाम्राघवाभिधः ॥ ५६ ॥
 कनीयसस्तुतनयैः सदाशिव इति स्मृतः ॥
 स तु वीरः कलावस्मिन् जामदग्न्य इवाभवत् ॥ ५७ ॥
 एवं प्रजाः पालयति बाजिराजे समाययौ ॥
 कलिना प्रेरिता काचिद्यवनी वारकामिनी ॥ ५८ ॥
 मस्तानीति समाख्याता तरुणी कोकिलस्वरा ॥
 बाजिराजं समभ्येस्य ननर्त च तथा जगौ ॥ ५९ ॥
 तस्या गीतेन नृत्येन रूपेण च विमोहितः ॥
 कंचित्कालं तथा साकं रेमे वीरवराग्रणीः ॥
 तस्याः पुत्रः समजनि प्रतापनयशीलभाक् ॥
 नाम्ना समशरः ख्यातस्तस्मादह्नी तथाभवत् ॥ ६० ॥
 यवनीसंगमात्तस्य तपः सुस्त्राव संचितम् ॥
 कलिस्त्वतीव हृष्टः सन्ननर्त च तथा जगौ ॥
 राज्ञाज्ञप्तो बाजिराजः कौबेरीं हरितं ययौ ॥
 मल्लारिणारिणा युक्तः सेनाधीशेन दुर्द्धदार्म ॥ ६१ ॥

हेमरूप्ये कृताकृते । ताभ्यां यदन्यत्तत्कुप्यमित्यमरः । ततः भागतं ततस्स्यं । अव्ययात्
 त्यप् । अवापि प्राप्तं । कर्मणि लुङि चिणः परस्य लुक् ॥ ५५ ॥

अथ तयोः संततिवर्णनपूर्वकं इतिहासांतरमाह । बाजिराजस्येति ॥ ५६ ॥

अथ वेद्यायां जातं वंशमाहत्रिभिः । एवमित्यादिभिः ॥ ५८ ॥

राज्ञेति । राज्ञा शाहुना भाजपुत्रः बाजिराजः दुर्द्धदां दुर्जनानां अरिणा मल्लारिणा
 मल्लारिनाम्ना सेनाधीशेनयुक्तः सन् कुबेरस्य इयं कौबेरी तां कौबेरीं उत्तरां । तस्मै
 नमः । हरितं दिशं । दिशस्तु ककुभः काष्ठ आशाश्च हरितश्चताइत्यमरः ।
 ययौ जगाम ॥ ६१ ॥

२४. 'बाजिनैभिः संप्रेषयामास' पा० मे०. २५. 'चिमाजि सज्ञस्यसुतः'
 पा० मे०. २६. 'अधिकोयं श्लोकः क्वचित्' २७. 'अविकोयं श्लोकः क्वचित्'
 २८. 'समाययौ बाजिराजः प्रस्थितो-युत्युत्तरांदिशम्' । मल्लारिरिति विख्यातं सेनान्यं
 सेनयान्वितम् ॥ पा० मे०.

राज्ञे
 पुत्री
 ककुभः
 काष्ठ
 आशा
 च
 त
 इत्यमरः
 ककुभः
 काष्ठ
 आशा
 च
 त
 इत्यमरः

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
 संगणकीकृत

संसाररोगो यदि बाधते त्वां गदारिहस्तः कृष्णार्द्रचित्तः ॥
सौकर्यते यस्य रसोद्धृतिस्तं याह्योषधीशान्वयरत्नमेकम् ॥ ७५ ॥

सुवर्णमालिनीं कृष्णामधुना भज चेद्भवः ॥
जीर्णज्वरो बाधते त्वां पिंडिकोद्वेष्टनादिभिः ॥ ७६ ॥

उन्मत्तेऽतिविश्रंखलं विहरति ब्रह्मांडभांडोदरे ।
नणां धैर्यविलोपके कलिपुगे स्वच्छंदसंचारिणि ॥
विध्वस्ता हि महागमा द्विजकुलं सुव्याकुलं संकुलं ।
प्रायेणैव रजस्तमोऽप्युपगतं पथा हतो नैगमः ॥ ७७ ॥
दूरेणापगतो वृषो बहुमदामोदः पुनः पुष्कलं ।
संक्रांतो मधुपा भ्रमंति निभृतं तृष्टाश्च पुष्टत्विषः ॥
रुद्धाश्चंचलदृष्टयोऽधिविदपं नानादरैर्भीरवो ।

नूनं को नु हरिं विनाऽस्य जगतः स्याद्रक्षणे दक्षिणः ॥ ७८ ॥
कलिमलिनमतेनरस्य नैव स्वपदप्राप्तिपरोऽपरोऽस्त्युपायः ॥
हरिगुणपरिशीलनात्तदेवान्निषधेद्रो निपुणं विचारणीयः ॥ ७९ ॥

यनाय सुखकरः उदर्कः उत्तरफलं यस्य अनेकवारकृतसुरसमूहरक्षणेः प्रख्याताय
अनेके ये सुरसाः ओषधिरसास्तेषां भावनैर्भावनाभिः प्रसिद्धाय । संपन्नाय
दत्तसहस्रपुटायैत्यर्थः ॥ ७४ ॥

संसारति । गदा अरि चक्रं हस्ते यस्य तं गदारिः औषधं च यस्य यत्कर्तृकं
रसोद्धरणं भूम्युद्धरणं सौकर्येण सूकरभावेन तद्रूपावतारेण पारदोद्धरणं च सुकरत्वेन
ओषधोऽश्वत्थः वैद्यश्च ॥ ७५ ॥

सुवर्णमालिनीं । सुवर्णमालाभूषितां रसायनविशेषं च कृष्णां कृष्णवर्णां अधुना
कृष्णामधुना पिप्पलां क्षौद्रेण च पिंडिकान्नपिंडः उद्वेष्टनं वस्त्रं पिंडिकयोः जंघा-
पश्चाद्वागयोः उद्वेष्टनं उद्वेष्टनं तच्च जीर्णज्वरं द्योतयति ॥ ७६ ॥

उन्मत्तेति । धैर्यं ज्ञानं धीरता च कलिपुगं प्रसिद्धं करिद्वंद्वं च रलयोरैक्यात्
महागमाः महाशास्त्राणि महावृक्षाश्च द्विजकुलं विप्रकुलं पक्षिकुलं च रजः गुणः
धूलिश्च तमः गुणः अंधकारश्च नैगमः वैदिकः वणिग्जनसंबंधी च ॥ ७७ ॥

दूरेणेति वृषः धर्मः बलीवर्दश्च मदो गर्वः आमोदस्तोषः मदस्य दानोदकस्य
गंधश्च मधुपा भृंगा मद्यपाश्च विटषे वृक्षशाखायां जारश्रेष्ठे च नाना आदरैः
भयैश्च भीरवः स्त्रियो भयशीलाश्च हरिं भगवंतं सिंहं च ॥ ७८ ॥

कलीति नरस्य नलस्य च स्वपदं स्वरूपं स्वराज्यं च हरिगुणपरिशीलनं
भगवद्गुणचर्चा भस्वरज्जुधारणं च नलस्य राज्ञो हि ऋतुपर्णराजस्य सारथ्यांगी-
कारेण स्वराज्यप्राप्तिरभूदिति ॥ ७९ ॥

राज्यं
मराठी
विकास
संस्थेद्वारे
संगणकीकृत

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
संगणकीकृत

कलिप्रदुष्टोऽक्षवशंगतश्चेद्भ्रष्टात्मसाम्राज्यपदो नरः स्यात् ॥

स्वकं पदं प्रापयितुं पुनस्तं मन्येऽनवद्या हरिद्वयविद्या ॥ ८० ॥

द्विजेंद्रासाढ्यः किल बहलदोषोपचयकृत ।

स्फुरज्जाड्योल्लासो गुरुसुदिनचर्याक्षयकरः ॥

कलिः शीतर्तुश्च व्यथयति भृशं चेत्स्वनयने ।

निमील्य स्वच्छंदं हृदयधृतारामः स्वपिहि रे ॥ ८१ ॥

उर्यत्र सिद्धः सततं गुणोदयो सिद्धो रलोपः स्वरगौरवप्रदः ॥

तत्रैव नूनं रघुनाथमंदिरे मनोरथः सिद्धिमियादसंशयम् ॥ ८२ ॥

कलिप्रदुष्ट इति कलिनाप्रदुष्ट इति समानमुभयत्र अक्षवशं इंद्रियवशं पाशवशं च स्वरूपानंदच्युतिः साम्राज्यच्युतिश्च नरः नलश्च पदं स्वरूपं राज्यं च हरेर्भगवतः हृद्या प्रिया या विद्या अध्यात्माख्या अश्वहृदयविद्या च । नलः किल कलिना ग्रस्तः पुष्करेण भ्रात्रा द्यूतार्थमाहूतः सन् तेन सह द्यूतं कृतवान् तत्र तेन राज्यादि सर्वं जित्वा विवासितः स ऋतुपर्णराजगृहउवास तेन चाश्वहृदयविद्याहेतुना सारथ्ये नियोजितस्तेन कारणेन पुनः स्वपदप्राप्तिरिति भारतकथासूचनं ॥ ८० ॥

द्विजेंद्रेति द्विजेंद्राणां त्रासो येषां तादृशाभादद्याः धनिका योस्मन् चंद्राद्यस्त्रासस्तेनादयो युक्तोऽतिशीतकरत्वात् बहलदोषाणां वृद्धिकृत् बहलो दोषोपचयः रात्रिवृद्धिस्तां करोति जाड्यं मौर्ख्यमात्मस्यं च गुर्वी या सुदिनचर्या पुण्याचरणं दिवसचर्या च हेमंते हि रात्रिमानं वर्धते दिनमानं हीयते हृदये धृतः रामो येन रामा स्त्री च ॥ ८१ ॥

ऐहिकामुष्मिकं सर्वमपि भगवदाश्रयेणैव सिध्यतीत्यत उत्तरं वर्णयति उरिति उः रुद्रः तदवतारत्वाद्भुनक्तुं हृदिचेत्युत्वं च सिद्धः सर्वदा कार्यकरणे उद्यतः रोरीति लोपद्वया सिद्धश्च सच गुणोदयः गुणैरुत्कृष्टः गुणत्वेनोदयो यस्य ओकारो भावितेति यावत् असिद्धोऽविद्यमानः हृदिचेति दृष्ट्या च रलोपोऽभिलोपः राममंदिरे सतिावियोगेऽपि अश्वमेधादेर्जातत्वात् अभिसद्भावः रोरीति लोपश्च सच स्वर्गे अगौरवप्रदस्तुच्छत्वापादकः स्वरस्याचो गौरवं दीर्घत्वं ददाति । मनोरथशब्दप्रक्रियायां तु मनसूरथ इति स्थिते ससजुषोरुरिति सकारस्य रेफो मन्तरथ इति तत्र रोरीतिरेकलोपो हृदिचेत्युत्वं च प्राप्तं विप्रतिषेधे परं कार्यमिति परत्वाच्छोपे प्राप्तेऽपि पूर्वत्रासिद्धमिति तस्यासिद्धत्वात् हृदिचेत्युत्वे मनोरथ इति तत आहुणशति गुणे मनोरथस्य सिद्धिर्जायते एवं च मनोरथसिद्धौ उः सिद्धो रलोपोऽसिद्धश्चापेक्षितः तदत्रोभयमस्तीति राममंदिरएव मन्त्रोऽसिद्धिर्नान्यत्रेति ॥ ८२ ॥

जुज्ज
करलगुपु
रठडण
पफनभम
पसह
चछज
तयधन
यरलन
कशर

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

कस्मादुर्गतिविह्वलो भवसि रे श्रीरामचंद्रप्रभुः ।
सर्वोदारशुक्लस्तदीयजनतासंगेन संगम्यताम् ॥
भूत्वा प्रवृत्तनुः स्तवैरभिनवैः स्तुत्वा निवर्द्धाजलि-
भक्त्याचारफलं निवेदय ततः पूर्णः स्वलाभो भवेत् ॥ ८३ ॥

अजरामरता यस्य पुंसो वृत्तिर्निरंतरम् ॥

अजराऽमरता तस्यावश्यं पाणितले स्थिता ॥ ८४ ॥

भुक्तिर्द्रव्यनिबंधनाऽस्य जगतो बोधैकलभ्या पुन-
मुक्तिस्तद्व्यसिद्धयेऽत्र शरणं को नाम लोकत्रये ॥
एवं वेदपुराणशास्त्रनिचयानालोड्य संपश्यतां ।
दृष्टिं गच्छति राम एव भगवान्नान्यो वदान्यः क्वचित् ॥ ८५ ॥
सूर्यश्चंडकरः स्वयं हि जगतां संतापको नंदन-
स्त्वस्यैको जगदंतकस्तदनुजो मंदो जगत्पीडकः ॥
एवं सत्यपि मित्रतामुपगतः सर्वत्र यद्वास्करः ।
सोऽयं तस्य कुलेऽवतारमहिमा श्रीरामचंद्रप्रभोः ॥ ८६ ॥
सूर्यः स्थावरजंगमात्मजगतामात्मेत्यृषिः संजगौ ।
मंत्राणां च स एव दैवतामिति प्राह प्रसिद्धं स्मृतिः ॥
ध्यायत्यर्चति यन्नमस्यति यजत्येनं द्विजानां गणः ।
सोऽयं तस्य कुलेऽवतारमहिमा श्रीरामचंद्रप्रभोः ॥ ८७ ॥
भास्वानेष जडस्वरूपमपि मां तेजोमयं यो व्यधात् ।
तत्तस्मै प्रतिदेयमेवमनिशं युक्तोऽप्यशक्तः स्वयम् ॥

कस्मादिति दुर्गतिरधोगतिदार्ष्टिकं च उदारः सरलः दाता च तदीयजनता
साधवः राजपुरुषाश्च आचारस्य कर्मणः फलं चारफलं राजादनफलानि च
स्वलाभः आत्मलाभो द्रव्यलाभश्च ॥ ८३ ॥

अजरामरेति पूर्वार्धे अजश्चासौ रामश्च तत्र रता उत्तरार्धे अजरामरता जराम-
रणशून्यता ॥ ८४ ॥

भुक्तिरिति रामः राः द्रव्यं मः बोधः मनअवबोधन इत्यस्मादन्येभ्योऽपि दृश्यत
इति डः एवं च रामइत्यत्र भुक्तिमुक्तिसाधनमुभयमपि लभ्यते ॥ ८५ ॥

श्रीरामसंबंधवंतं सर्वे जनाः सत्कुर्वतीत्याह सूर्यइति मित्रतां सूर्यतां सख्यं च ॥ ८६ ॥
सूर्यइति 'सूर्यआत्मा जगतस्तत्स्युषश्चे' त्यृषिश्रुतिः 'एकैव वा महानात्मा देवता
ससूर्य' इत्याचक्षत इति स्मृतिरूपा सर्वानुक्रमणी यतः सर्वमंत्राणां सूर्यो देवता
तस्मात्तत्सन्मंत्रैः क्रियमाणं कर्म सूर्यविषयकमेवेति ॥ ८७ ॥

भास्वानेष इति जडस्वरूपमुदकमयं यत्तस्मै प्रतिदेयमेवमिति ॥ ८८ ॥

करलगुण
२४३४८
पुण्यभूमि
पदर

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

लङ्गो भिक्षुकशेखरः समभवद्रामस्य पृष्ठं ततो-
ब्रह्मण्यः स चकार भास्करकुलं सर्वप्रकाशोज्ज्वलम् ॥ ८८ ॥
वृत्तिं पुनः कामपि कल्पयेथाः श्रीमानुदारस्त्वमतः श्रितोऽसि ॥
मयार्जितं वृत्तिशतं हरंतं भ्रंतमेतं किमिव ब्रवीमि ॥ ८९ ॥

विस्मयं वितनोत्येतद्विषमाक्षविचेष्टितम् ॥

अप्यंधकारिणा येन नृणां चक्षुः प्रकाशते ॥ ९० ॥

नीलांगो मकराभकुंडलधरः खर्वश्च यः कच्छपो ।

दंताः कुंदविलासिनः करयुगे यस्याब्जशंखौ पुनः ॥

आसेत यस्य विशालाक्षसि महापद्माधिवासोऽनिशं ।

लोका आशु मुकुंदमाश्रयत तं चेत्पूर्णवित्तेच्छवः ॥ ९१ ॥

यो वै धृतः श्रीहरिणा निजे करे स्पर्शः स एवेति विनिश्चयो मम ॥

स्वस्पर्शमात्रेण हि लोहलं ध्रुवं चकार शंखोऽपि सुवर्णसंभृतम् ॥ ९२ ॥

अहो धनार्थं प्रधनं विधाय सुखेन वीरा निधनं भजंते ॥

तत्ताडगप्यत्र धनं बिहाय धीराः सुखं श्रीपतिमाश्रयन्ते ॥ ९३ ॥

मंडले संक्राताः किल सूर्यरश्मयश्चंद्रइत्याचक्षते प्रतिदेयं प्रत्युपकर्तव्यं द्विजशेखरश्चंद्रः
पाठांतरे भिक्षुकः शिवस्तस्य शेखरोऽवतंसः भिक्षुकश्रेष्ठश्च ब्राह्मणश्च रामचंद्रइत्यत्र
रामस्य पृष्ठं सर्वदालभश्चंद्रो दृश्यते ॥ ८८ ॥

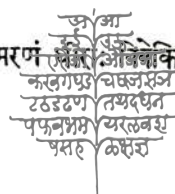
वृत्तिं पुनरिति वृत्तिं जीवनेपायं क्षेत्रारामादि मनोवृत्तयश्च व्याजनिर्देयं ॥ ८९ ॥

विस्मयमिति विषमाक्षः शिवः चक्षुर्नेत्रं ज्ञानं च अंधकस्य दैत्यविशेषस्य अरिणा
अंधकरोत्येवं शिलेन च ॥ ९० ॥

नीलांग इति महापद्मश्च पद्मश्च शंखो मकरकच्छपौ । मुकुंद कुंद नीलाश्च
खर्वश्च निधयो नवेति भगवतो नवनिव्यात्मकत्वात् तमेव आश्रयत हेपूर्णवित्तेच्छवः
पूर्णज्ञानेच्छवश्च खर्वो वामनः विदः भावो वित्ता ॥ ९१ ॥

यो वै धृत इति स्पर्शाख्यो मणिः यत्स्पर्शेन लोहं स्वर्णं संपद्यते लोहलं अ-
स्फुटवाचं बालत्वात् ध्रुवं उत्तानपादपुत्रं लोहसंग्राहकं च लोहं लातीति व्युत्पत्तेः
सुवर्णाः शोभनाक्षराणि सुवर्णं कांचनं च ध्रुवः किल सपत्नमात्रावहेलितः स्वजन-
नीकयनाद्भगवंतं प्रसादयितुं वनं निर्जगाम तत्र च श्रीनारदेन संबोधितः सन्
मधुवने तपोऽध्यतिष्ठत् । अयानुग्रहीतुमग्रतः श्रीभगवंतमालोक्याद्वितीयोऽयं पुरुष-
इति कृत्वा तं स्तोतुमियेष परं वाक्पाटवाभावान्नाशक्नोत् । तद्भगवता विज्ञाय
श्रुतिमयपांचजन्येन गल्लदेशे सृष्टस्तत्प्रभावादाधिगतवाक्शक्तिर्भगवंतं रमणीयैः
स्तवैस्तुष्टावेति दिक् ॥ ९२ ॥

अहो इति प्रधनं युद्धं निधनं मरणं ॥ ९३ ॥

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

यं सद्योऽनुजिघृक्षुरस्य हरति द्रव्यं तदेतत्प्रभोः ।
 किं श्लाघ्यं ननु मादकं तदिति चेत्स्याद्दुर्बलोऽनुग्रहः ॥
 मैवं युक्तमैव तस्य तदसद्वित्तापहारक्रिया ॥
 सद्वित्तार्पणमेष वत्सलतया कर्ता यतः श्रीपतिः ॥ ९४ ॥
 नापुत्रस्य गतिर्मतेति ससुतः स्यादित्थमुक्तश्रुतेः ॥
 को नामात्र जनो न सत्यमिति तद् ब्रूयात्परं वच्यमहम् ॥
 यो गोविंदपरः ससद्गतिथः सोऽयं सुताब्जश्च य-
 ल्लोके सद्गतिभाक् सनंदन इति ब्रह्मात्मजो गीयते ॥ ९५ ॥
 तेजोनिधिर्यद्यपि कर्मसाक्षी तथापि सूर्यान्वयकांतयोगम् ॥
 विना कथंस्वित्प्रभवेद्ब्रह्मस्य सत्पाकतासिद्धिममुष्य कर्तुम् ॥ ९६ ॥
 यद्यप्यपकारधियं कुरुते परमेश्वरे तथाप्येषः ॥
 सत्त्वं नैव विमुंचति केवललयभुक् सहि श्रीशः ॥ ९७ ॥
 मानरहितः स्वकार्ये पटुश्चतुर्दशजगत्प्रथितगोत्रः ॥
 मकरालयांतवासी प्रियभक्तश्चित्तपावनो भगवान् ॥ ९८ ॥

यं सद्य इति सद्वित्तार्पणं उत्तमद्रव्यार्पणं ब्रह्मविद्वावार्पणं च ॥ ९४ ॥
 नापुत्रस्येति सनंदनः एतन्नाम नंदनेन पुत्रेण सहितश्च यो हि जातमात्रएव
 प्रव्रजितः यस्योपनयनमपि नास्ति ॥ ९५ ॥

सर्वगस्य सर्वात्मनोऽपि ब्रह्मणो भक्तकार्यकारित्वं सगुणद्वारैवेत्याह तेज इति
 तेजसांनिधिः प्रकाशोयमश्च कर्मसाक्षी ब्रह्म सूर्यश्च सूर्यान्वयकांतः सूर्यवंशकमनीयो
 रामः सूर्यसंबद्धकांतः सूर्यकांतश्च सत्पाकता पाकः पवित्रः 'तं पाकेन मनो' त्यादौ
 दर्शनात् उत्तमपवित्रता साधुः पाकः पचनं यस्य तस्य भावस्तत्ता उत्तमपाकइत्यर्थः
 ब्रह्मस्वेत्यात्मनेपदं भासनार्ये भासमानो ब्रह्मेत्यर्थः ॥ ९६ ॥

तादृशस्य परमरूपालोभगवतः प्रातिकूल्येन चित्तनमपि न स्तार्यविहंतीत्याह
 यद्यपीति अपकारो विरोधस्तद्युक्ताबुद्धिः पकाररहितोऽयमिति धीश्च परमेश्वरे
 अपकारबुद्धौ प्रयुक्तायामपि रमेश्वरोऽवतिष्ठते यश्च रमेश्वरः स परमेश्वरादपरो
 नेति ॥ ९७ ॥

भगवतो हि भक्ताः प्रियाभवंतीत्याह जानेति मानं प्रमाणं तेन रहितोऽप्रमेयइत्यर्थः
 यद्वा मा च नरश्च पार्यश्च ताभ्यां हितः अभिमानरहितश्च स्वेषां स्वीयानां भक्तानां
 कार्यसंपादने पटुः स्वस्यात्मनः कार्यसंपादने पटुश्च चतुर्दशसु जगत्सु भुवनेषु
 प्रसिद्धं गोत्रं नाम यस्य चतुर्दशसंख्याकाणि जगत्प्रख्यातानि गोत्राणि यस्य
 समुद्रस्य अंते मध्यं वास्तव्यः 'विद्यांते' शब्दोऽयं त्र्यांशदस्य मध्यप्रत्यक्षदर्श-

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत

संगणकीकृत

विष्णुपदं बहुतारकमित्युच्चैर्यद्वदन्ति सर्वजनाः ॥

तदिदं न मृषामन्ये परं त्वपेक्षा स्थिता प्रदोषस्य ॥ १०४ ॥

बहुतारकता विष्णुपदेऽस्त्येव न संशयः ॥

किंत्वंजसा सा बहुलदोषोद्रेके हि दृश्यते ॥ १०५ ॥

दोषाकरो भवतु विष्णुपदानुगामी

सद्वृत्ततां स कलयेत्किल पंचदश्या ॥

पाश्चात्यषोडशकलाक्षयतो विदेह-

भावं ब्रजेदिह निदर्शनमेष चंद्रः ॥ १०६ ॥

भवचरणे चेतश्चेत् क्रियेत जायेत तर्हि भवतरणम् ॥

कामरणमकाकारं यर्हि भजेत्तर्हि रे भजेन्मरणम् ॥ १०७ ॥

तच्चरणं पादं रथचरणं चक्रं च ये मदेकपरास्तेषां दास्यमपि करोमि
किमुपान्यदितिभावः ॥ १०३ ॥

भगवानुक्तगुणकानामेवांगीकारं करोति नास्माकं पापाशयानामिति नाश
क्यमिह विष्णुपदमिति विष्णुपदं भगवच्चरणमाकाशं च बहु यथा तथा तारकं
बहुतारकाविशिष्टं च प्रदोषस्य रजनीमुखस्य प्रकृष्टदोषस्य च पातक्यपेक्षया हि
तस्य तारकत्वं नान्यथेति तदंगीकारेणैव स्वमाहात्म्याभिवृद्धिरिति ॥ १०४ ॥

बहुतारकतेति पदद्वयं व्याख्यातं बहुला ये दोषास्तेषामुद्रेकः बहुलः कृष्ण-
पक्षस्तस्य दोषारात्रिस्तस्याउद्रेकश्च यथा हि कृष्णपक्षे बहुल्यो दृश्यते तारकास्तथा
न शुद्धे तद्वदिति ॥ १०५ ॥

दोषाकर इति दोषाकरः पातकी चंद्रश्च विष्णुपदं हरिचरणमाकाशं च सद्वृत्ततां
पूर्णज्ञानतां पूर्णमंडलतां च पंचदश्या तन्नामकाध्यात्मविद्याग्नयेन पूर्णिमया च
शिडशकलाः शंद्रियदशकं प्राणपंचकं मनश्चेति लिङ्गशरीरं अन्यत्र प्रसिद्धाः
विदेहभावो देहमुक्तिदर्शनं च पातकिन्यपि हरिभक्तौ प्रवृत्ते तत्प्रसादेन कंचनगुरु-
मुपलभ्य तत्सकाशाद्वेदांतश्रवणेन ज्ञातब्रह्मात्मैक्यो निश्चयेन लिङ्गदेहभङ्गपूर्वकं मुक्तो
भवतीति तात्पर्यं 'न तस्य प्राणाउत्क्रामन्ति अत्रैव समवलीयन्ते विमुक्तश्च विमुच्यत'
इत्यादि श्रुतेः ॥ १०६ ॥

भवचरण इति अकं पापे च दुःखेति विश्वः अकः पापः आकारो यस्य
[तं] पापरूपमित्यर्थः कामरणं वेश्यासुरतोत्सवं मरणं संसारः मृत्युश्च भवचरण इति
शब्दं चे चकारे तत्कारः कृतश्चेद्वतरणं भवति तथा कामरणशब्दः अकाकारः

काकारेण रहितश्चेत् मरणमिति जायत इति ॥ राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

स्याल्लिंगभंगो बहुशररामासंगेन कामाभिहतस्य पुंसः ॥
 लिंगस्य भंगे हि विदेहभावो भवेदिति स्पष्टतरं ब्रजामि ॥ १०८ ॥
 सुखस्य लिंगं वदनोज्ज्वलत्वं तत्सर्वदा सौम्य समीहसे चेत् ॥
 निःसंगमंगीकुरु शर्वदास्योज्ज्वलत्वमेकं किल निरर्थलीकम् ॥ १०९ ॥
 तत्रश्रवणं ॥ भो भक्तिमार्गनिरताः श्रवणं कुरुतानिशम् ॥
 भजनस्य हि संपूर्तिः श्रवणेन विना कुतः ॥ ११० ॥
 स्पृहयते यदि माधवल्लभ्ये भवतु तच्छ्रवणप्रवणो जनः ॥
 श्रवणाधिष्ण्यगतो भगवानिति प्रथयति श्रुतिरेव सनातनी ॥ १११ ॥
 श्रवणानुसरणमेव श्रीरामं स्पृहयतां सतामेकम् ॥
 श्रवणाभावं रचयन् रामविरहमन्वभूदशरथोऽपि ॥ ११२ ॥
 यो नवीनोपनीतानां विना श्रवणकर्मणा ॥
 श्रुतिग्रहः सविफलः शिष्टैश्चापि विगर्हितः ॥ ११३ ॥

स्याल्लिंग इति कामोऽभिहतो यस्य निष्कामस्येत्यर्थः बहुवारं बहुकालं रामेण
 आसंगः आसक्तिस्तेन लिंगदेहस्य सप्तदशकलात्मकस्य भंगो नाशः तस्मिन् सांतं
 विदेहकैवल्यं मोक्षः स्यात् कामनाभिहतस्य ताडितस्य बहुयो या वारं
 नेश्वास्तसंगेन लिंगभंगः उपदेशेन तस्मिन् सति विदेहभावे मरणं
 जायेतेति ॥ १०८ ॥

सुखस्येति शर्वस्य शिवस्य दास्ये उज्ज्वलत्वं निष्कपटत्वं यच्छर्वदास्योज्ज्वलत्वं
 तच्छस्योरेभदात्सर्वदास्योज्ज्वलत्वं सर्वदाऽऽस्यस्य मुखस्योज्ज्वलत्वं ॥ १०९ ॥

अयं सामान्येनोक्तां भक्तिं श्रवणकीर्तनादविशेषाकारेण वर्णयति तत्र तावदादौ
 श्रवणमाह भो इति श्रवणेन तन्नामकभक्त्या नक्षत्रविशेषेण च भजनस्य कीर्तनादेः
 नक्षत्रलक्षणजनस्य अश्विन्यादिसप्तविंशतिराशिरूपस्य च ॥ ११० ॥

स्पृहयत इति श्रवणाधिष्ण्यं श्रवणभक्तेः पदं तन्नामकं च श्रवणस्य हि विष्णुदेव-
 कत्वं तथा च श्रुतिः 'त्रेधा विष्णुरुखाय' इत्यादि ॥ १११ ॥

श्रवणेति श्रवणं तन्नामभक्तिः श्रवणाख्यो वैष्णुमुनिश्च यत्र हते तत्पित्रा दश-
 रथं प्रति शापो दत्तः किमिति त्वमप्येव पुत्रविरहवान् भवति 'श्रवणमुनिपितुः
 प्रायः शापकाल' मिति हनुमत्ताटके ॥ ११२ ॥

यशति यथा नूतनवस्त्राचारिणां श्रवणनक्षत्रे कर्तव्येनोपाकरणान्यसंस्कारेण
 विनाकृतं वेदग्रहणं विफलं शिष्टासंमतं च तथा विगर्हस्तस्येनो विष्णुस्तनोपसमीपं
 नीतास्ते न भवंति ते नवीनोपनीताः संसारिणस्तेषां सच्छास्त्रश्रवणं विना कृतं
 कर्णग्रहणं विफलं शिष्टासंमतं च 'बिभ्रतां रूकृमविक्रमान्ये न शृण्वतः कर्णपुटे
 नरस्ये'ति भागवतोक्तेः ॥ ११३ ॥

राज्या
 एजा
 करलगुपु
 टठडण
 पफनभम
 पसर
 अजम
 चखजसु
 तयधन
 यरलन
 कशर

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे
 संगणकीकृत

सूचना.

(१) सन १८७९-८०-८१-८२ सालचे १२ अंकाच्या प्रतीज्यास पाहिजे असतील त्यांनी दर सालचे अंकांस ५ रु० ५ आणे प्रमाणे आम्हांकडे किंमत पाठविली असता त्यांकडे रवाना होतील. सन १८७८ सालचा पहिला अंक शिवाय करून बाकीचे अंक फुटकळ विकत मिळतील. दर अंकाबद्दल ८८६ पाठविले असता अंक रवाना होतील.

(२) वर्गीणी खालील लिहिलेले गृहस्थांकडे पाठविली असतां आम्हांस पोचेल.
 रा. रा. श्रीधर गणेश जिन्दीवाले एम. ए., प्रोफेसर मुंबई.
 ,, ,, शिवराम परशुराम भिडे, एम. ए. बडोदे.
 ,, ,, जनार्दन बाळाजी मोडक बी. ए. हायस्कूल ..ठाणे.
 ,, ,, सावंळाराम माधव चिटणीस सायेर इंदूर.
 ,, ,, वामन दाजी ओक, सिटीस्कूल नागपूर.
 ,, ,, रामचंद्र रघुनाथ नातू अ० मा० हायस्कूल ..बेळगांव.
 ,, ,, गंगाधर पांडुरंग गद्रे अ. मा. रा० हायस्कूल फोंडहापूर.
 ,, ,, परशुराम भिकाजी भाट्ये वकील रत्नागिरी.
 ,, ,, त्रिंबक केशव परचुरे हेडस्मातर. आश्रुबाग.
 ,, ,, विष्णु मोरेश्वर महाजनी, एम. ए. वती.
 ,, ,, अण्णाजी रामचंद्र अत्रे हे० मा० हा० ज.
 ,, ,, रामचंद्र बळवंत खाडिकर, प्रायव्हेट सेक्रेटरी
 नि॥ श्री० आपा साहेब आंध्रे सरकार बालाहेर.
 ,, ,, गोविंद नारायण फेळकर, बी. ए. हायस्कूल : रासिक.

(३) हे पुस्तक सर्वांस घेण्यास सुलभ पद्धतीने म्हणून या किंमत वर्षास आगाऊ ४ रुपये ट० ह० ८६ मागाहून ५ रु० ८८. आगाऊची मुदत पुस्तक घेऊं लागल्यापासून दोन महिने. यांत समजावी. पोष्टाची तिकिटें पाठविणें झाल्यास तीं अर्धा आणा किंमतीचीं असावीं व रुपयास ८८६ प्रमाणे वर्तविल्या पाठवावा.

या पुस्तकासंबंधे हरएक प्रकारचा पत्रव्यवहार ठेवणें तो काळ्या-
 तिहास-संग्रहाचे व्यवस्थापक, घर नंबर २५६, सदाशिव
 पेठ पुणें गोगटे यांचा बाडा या पुस्त्यावर ठेवावा.

इ. स. १९०८
 कलम २८३
 टाउटण तय्यदधन
 पणभूमि चरलबश
 पसर करार

राज्य मराठी विकास संस्थेद्वारे

संगणकीकृत